

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra školní a sociální pedagogiky

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Petra Vondrušková

PRAHA 2010

Bakalářská práce

Praktické činnosti ve waldorfských školách

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra školní a sociální pedagogiky

Praktické činnosti ve waldorfských školách

Bakalářská práce

PETRA VONDRUŠKOVÁ

Vychovatelství

Kombinované studium

Vedoucí práce: Doc. Ing. Jitka Vodáková, CSc.

Praha 2010

NÁZEV:

Praktické činnosti ve waldorfských školách

ABSTRAKT:

Tato práce pojednává o zařazení praktických činností ve waldorfských školách. Je rozdělena na tři části. První část obsahuje historii a východiska waldorfské pedagogiky, přípravu učitelů a možnosti jejich vzdělávání v Česku. V druhé části mapují konkrétní praktické činnosti zařazené ve výuce a specifikují obsah praktických předmětů. Třetí, praktická část práce, se zaměřuje na analýzu školního vzdělávacího programu ve waldorfských školách z hlediska začlenění praktických předmětů.

ABSTRACT:

This thesis deals with the inclusion of practical activities in Waldorf schools. It is divided into three parts. The first section contains background and history of Waldorf education, teacher training and education opportunities in their Czech Republic. V second part maps out specific, practical activities included in the instruction specifies the content and practical předmětů. Third practical part focuses on the analysis of school curriculum in Wadorf schools in terms of integration practical subjects.

KLÍČOVÁ SLOVA: waldorfská pedagogika, Steiner, Antroposofie, waldorfský učitel, praktické činnosti, Ruční práce, Dřevořezba, Dílny, Pěstitelské práce, tematické okruhy, Školní vzdělávací program

KEYWORDS: Waldorf education, Steiner, Anthroposophy, Waldorf teacher, practical work, Handicrafts, Woodcarving, workshops, production work, subjects, school curriculum

Děkuji vedoucí bakalářské práce Doc. Ing. Jitce Vodákové, CSc. za metodické vedení mé práce , za cenné rady a připomínky a za čas, který mi věnovala. Děkuji celé své rodině, přátelům za jejich pomoc a psychickou podporu. Děkuji Kristiánovi a Radce za poskytnutí informací do dotazníků. Děkuji Terezce za konstruktivní kritiku a Ireně za pomoc při konečných úpravách práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci Praktické činnosti ve waldorfských školách vypracovala pod vedením doc. Ing. Jitky Vodákové, CSc. samostatně na základě vlastních zjištění a za použití pramenů uvedených v přehledu použitých zdrojů.

V Praze dne zde 22.6.2010

.....

podpis

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 Vznik a vývoj waldorfské pedagogiky	10
1.1 Osobnost Rudolfa Steinera	11
1.2 Vznik waldorfských škol	13
1.3 Principy waldorfské pedagogiky	16
1.3.1 Antroposofie	16
1.3.2 Principy a cíle ve výuce waldorfských škol.....	18
1.4 Vzdělávání pracovníků ve waldorfských školách	19
1.4.1 Počátky a současnost vzdělávání waldorfských učitelů	20
1.5 Vyučovací proces ve waldorfských školách	23
1.5.1 Příprava učitele a vyučování.....	23
1.5.2 Hodnocení	25
1.5.3 Slavnosti a rituály	27
1.6 Specifika vybraných předmětů	27
1.6.1 Epochové vyučování.....	28
1.6.2 Kreslení forem	29
1.6.3 Eurytmie.....	30
1.6.4 Řemeslné činnosti	31
2 Praktické činnosti v základních školách waldorfských.....	31
2.1 Praktické činnosti v základních školách waldorfských a RVP ZV	31
2.2 Praktické činnosti zařazené v 1.-9. ročníku Základních školách waldorfských	34
2.3 Konkrétní praktické činnosti v rámci jednotlivých předmětů	35
2.3.1 Ruční práce	35
2.3.2 Řemeslné činnosti (dílny)	38
2.3.3 Zahradnictví a chovatelství (Pěstitelské práce)	40
2.3.4 V epochách	42
3 Praktická část.....	44
3.1 Vymezení pojmů.....	44
3.2 Cíl práce a úkoly	44
3.2.1 Cíl práce	44
3.2.2 Dílčí cíle.....	44
3.2.3 Úkoly	45
3.3 Metodika práce	45
3.4 Přehled vybraných základních waldorfských škol v Česku.....	46
3.5 Výsledky dílčích cílů	48
3.5.1 Tematické okruhy, které si školy zvolily	48
3.5.2 Tematické okruhy, které jsou realizovány v rámci praktických předmětů	50

3.5.3	Ročníky, ve kterých jsou zařazeny praktické předměty ve školách	56
3.5.4	Tematické okruhy uplatňující se v rámci epoch, které jsou primárně zaměřené na praktické činnosti	57
3.6	Souhrn praktické části práce	58
ZÁVĚR		60
PŘEHLED POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ		61
	Přehled všech použitých informačních zdrojů	61
	Přehled tištěných zdrojů	63
	Online zdroje	64
	Internetové stránky škol	65
SEZNAM PŘÍLOH		67
PŘÍLOHY		68

SEZNAM ZKRATEK

RVP ZV Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání

ZŠW Základní škola waldorfská

ŠVP Školní vzdělávací program

WP Waldorfská pedagogika

ČSWP České sdružení pro waldorfskou pedagogiku

AWŠ Asociace waldorfských škol

MŠMT Ministerstvo školství a tělovýchovy

IAO Mezinárodní asociace pro waldorfskou pedagogiku

ECSWS Evropská rada waldorfských škol

ÚVOD

Ve své praxi vychovatelky v základní škole waldorfské (ZŠW) jsem měla možnost hlouběji proniknout do způsobů výuky v ZWŠ. Zaznamenala jsem velké rozdíly v pedagogickém přístupu k dětem oproti předchozí praxi v běžných typech základních škol. Tehdy jsem zjistila, že rozdíly vyplývají už z výchozího pojetí výchovy. Líbil se mi nenásilný způsob jakým byly vedeny děti k všedním činnostem, prostřednictvím rytmického členění dne a začlenění uměleckých prvků. Také mě zaujalo časté zařazování praktických činností a využívání přírodních materiálů. V hodinách ručních prací jsem poznala jaký má smysluplná činnost blahodárny účinek na děti a jak širokou škálu praktických činností školy nabízejí. Proto mě zajímalo, které konkrétní tématické okruhy si školy zvolily v rámci vzdělávací oblasti Člověk a svět práce.

V teoretické části své bakalářské práce jsem vymezila základní pojmy a východiska pro vznik konceptu waldorfské pedagogiky (dále WP), principy WP, specifické předměty a osvětlila jsem možnosti vzdělávání učitelů waldorfských škol. Dále jsem se zaměřila na konkrétní činnosti v praktických předmětech v jednotlivých ročnících. Pro tuto část práce jsem využila výchozích materiálů, které školy používaly při tvorbě ŠVP a zkušeností z vlastní praxe.

V praktické části závěrečné práce se zabývám analýzou ŠVP z hlediska začlenění praktických činností. Využila jsem k tomu ŠVP škol, které ho měly přístupný na svých internetových stránkách. Školám, které neměly tento dokument takto dostupný, jsem zaslala dopis a dotazník, ve kterém zjišťuji informace vztahující se k začlenění praktických činností do výuky. Nakonec jsem se rozhodla, že stejný dotazník ovšem s jiným průvodním dopisem, odešlu i ředitelům škol, které měly na svých internetových stránkách přístupný ŠVP a tím bych získala upřesňující informace ke stávajícím ŠVP. Dílčími cíly bylo zmapovat, které tématické okruhy si školy nejčastěji volily a zda zařazují do výuky primárně prakticky zaměřené předměty a co je obsahem těchto předmětů.

*V každé věci píseň dřímá,
vše tu sní svůj věčný sen.
A svět, ten se rozezpívá.
Vyřkni slovo kouzla jen.
(Joseph von Eichendorf)*

1 Vznik a vývoj waldorfské pedagogiky

V úvodu bych ráda uvedla několik definic či snah o uchopení konceptu waldorfské pedagogiky.

„Waldorfská pedagogika vychází z antroposofické antropologie Rudolfa Steinera, která si všímá zákonitostí vývojových kroků dítěte a mladého člověka, proměn a rozvoje jeho vztahu ke světu a jeho schopnosti učit se“

[http://www.iwaldorf.cz/wald_ped.php?menu=ped-owa, cit. 25.4.2010] .

„Waldorfská pedagogika nevychází z požadavků civilizace, ale z individuality dítěte“ (Zuzák, 2004, s. 14).

Na přelomu 19. a 20. stol. se pedagogické názory začaly měnit a stavěly se proti stávajícímu pedagogickému systému vypracovanému J.F.Herbartem. Tehdejšímu obecnému pedagogickému názoru bylo vytýkáno, že klade důraz na mechanický způsob učení s převládající pasivitou žáků, potlačuje individualitu žáka, nedoceňuje jeho zájmy a snaží se jej přetvářet.

Proto vznikaly různé proudy s rozličnými náhledy na výchovu, nejvíce se prosazující byl naturalismus vycházející z nativismu J.J.Rousseaua.

Na tyto změny v pedagogice navazují i současné alternativní pedagogické směry. Jedním z pozoruhodných, uznávaných a dodnes se rozvíjejících počinů tzv. reformní pedagogiky jsou waldorfské školy.

Širší veřejnost v ČR se s těmito školami měla možnost seznámit až po roce 1989. Tehdy se u nás objevily první iniciativy tohoto typu. V současné době je nutno konstatovat, že waldorfská pedagogika je nejúspěšněji se prosazujícím druhem alternativní pedagogiky. Obecná důležitost WP tkví v tom, že dává spolu s ostatními alternativními směry možnost výběru základního typu vzdělávání.

„Hlavním cílem waldorfské pedagogiky je probudit zvědavost a vlastní svobodný zájem o vzdělávání. Pěstuje tvořivost, toleranci, společenskou odpovědnost a otevřenost ke světu. Poznatky spojuje s prožitkem, dovedností, vlastním postojem. Rozvíjí stejnou měrou rozum, cit i vůli“ (Hradil, 2002, s. 107).

1.1 Osobnost Rudolfa Steinera

Steiner (1861–1925) se narodil v Rakousko-Uherském Kraljevcu v rodině železničního úředníka. První léta svého dětství strávil v rakouském Pottschachu. Posléze nastoupil ke studiím na vídeňské reálce v Novém Městě. Po maturitě začal studovat matematiku a přírodní vědy na vysoké škole technické také ve Vídni. Kromě matematiky a přírodních věd se věnoval také filozofii (později z ní získává doktorát), literatuře, psychologii a medicíně. Vedle svého studia, badatelské a autorské práce se Steiner podílel na pedagogické činnosti, kterou si od 14 let přivydělával na studia. V roce 1884 se stává vychovatelem v rodině se čtyřmi dětmi a úspěšně dovede duševně zaostalého dyslektického chlapce až k vysoko-školskému titulu. Po dobu studií se nejvíce věnoval Goethově přírodovědné metodě zkoumání a ve svých jednadvaceti letech vydal komentované Goethovy vědecké spisy. Díky této práci si Steiner stále více uvědomoval souvislost smyslových dojmů s jejich myšlenkových uchopením. Jedno se mu ujasnilo, že myšlenky nejsou jenom jakési prázdné zrcadlové obrazy věcí, jejich abstraktní zobecnění, nýbrž cosi reálného, i když reálného jinak než jevy smyslového života“ (Hradil, 2004, st.21).

V roce 1890 odjíždí do Výmaru spolupracovat na kritickém vydání Goethova díla. Setrvává zde do roku 1896. V roce 1891 vyšla Steinerova rozšířená doktorská práce „Pravda a věda“ (Wahrheit und Wissenchaaft), zabývající se teorií poznání. V roce 1893 vydává stěžejní dílo Filosofie svobody (Philosophie der Freiheit), kde soustředí své myšlenky, které mu přinášely Goethovy spisy a zároveň vyvrací Kantovo učení o subjektivitě vnímaného světa. Přiznává se tak k etickému individualismu (za skutečně mravní je považováno jednání vycházející z hlubokého a zřetelného uvědomění dané životní situace). Od roku 1887 je činným v Berlíně, kde vede „Magazín fur Literatur“, zároveň vyučuje ve „Škole pro vzdělávání dělníků“. Ovšem v roce 1905 je z postu odvolán na základě velkého marxistického tlaku stran vedení školy. V roce 1902 je vyzván, aby se stal vedoucím německé sekce Theosofické společnosti a zde také začíná jeho aktivní přednášková činnost.

Tehdy vydává svá stěžejní díla: 1904 Theosofie, 1909 O poznávání vyšších světů, 1910 Tajnou vědu v nástinu. Ovlivněn Goethem, okultismem a vycházejí z Theosofie počíná formulovat své myšlenky a v roce 1913 je spolu-zakládajícím Antroposofické společnosti Goetheanum ve švýcarském Dornachu. Stavba domu Antroposofické společnosti je vedena v duchu návrhů samotného Steinera (později se stavba stala východiskem pro organickou architekturu) a on sám v rámci společnosti působí jako přednášející. Tehdy také vystupuje z Theosofické společnosti, protože nesdílí její tehdejší názory. O aplikaci antroposofie v pedagogice uvažuje již v roce 1907, kdy vydává Výchovu dítěte z hlediska duchovně, a později v roce 1918 pořádá přednáškový cyklus k pedagogickému tématu. Důležitý je soubor přednášek, který tvoří základní kámen waldorfské pedagogiky. Při těchto přednáškách Steiner předává svým posluchačům pohled na vývoj dítěte pomocí antroposofie. Především pohled na vývojové fáze dítěte a z toho vycházející výchovně vzdělávací metody. V návaznosti na prožitky z první světové války začíná přemýšlet o novém způsobu uspořádání lidské společnosti o tzv. sociální

trojčlennosti, která by měla být prevencí dalších katastrof. Po válce koná řadu přednášek na toto téma.

V roce 1919 se snaží své myšlenky převést do praktického světa, zakládá první Svobodnou waldorfskou školu. Před jejím otevřením, v létě 1919, uspořádal kurz pro budoucí pedagogy školy ve Stuttgartu. Seminář se skládal z dopoledních přednášek a odpoledních cvičení, při kterých byl prostor na dotazy a názorné ukázky. Tehdy je také iniciátorem a spoluzakladatelem Obce křesťanů a také antroposofického lékařství. Přednáší o nových možnostech obdělávání půdy o tzv. biodynamickém zemědělství. Dále rozvíjí eurymii. Po požáru v roce 1922, kdy zanikla stavba původního Goethanu a antroposofická společnost byla ve svých názorech roztržštěná, zakládá v roce 1923 novou Antroposofickou společnost, která by se však tentokrát měla stát „reálným tělem neviditelného antroposofického hnutí“ (Hradil, 2004, s. 24) a stává se jejím předsedou.

Před svou smrtí v roce 1924 přednáší v Dornachu, Stuttgartu a i v dalších městech a zemích. Od září 1925 pracuje již doma na lůžku.

Rudolf Steiner zemřel 30. března 1925. Z jeho práce se zachovalo 6 000 přednášek, 300 dalších děl a jedna koncepce školy.

1.2 Vznik waldorfských škol

První svobodná waldorfská škola byla založena 7. září 1919 v německém Stuttgartu na popud majitele továrny na cigarety Waldorf-Astoria, jenž byl uchvácen Steinerovými přednáškami a chtěl novým způsobem vzdělávat především děti svých zaměstnanců. Byla to jakási reakce na první světovou válku. Emil Motl měl jasnou ideu, že by se mělo začít s výchovou těch nejmenších dětí, protože právě ony jsou tvůrci zdárné budoucnosti.

Waldorfská škola byla koncipována jako jednotná dvanáctiletá škola pro všechny děti ze všech sociálních vrstev. První roky Svobodné waldorfské školy byly však složité, zvláště z důvodu, že nikdo nebyl zvyklý na takovýto přístup k dětem. Ve většině ostatních

škol se třídy dělily na dívčí a chlapecké, zde byly třídy spojené. Dále se pak přístup k dětem neměl lišit podle sociálních vrstev, ze kterých pocházejí. Tím škola podporovala zmírnění rozdílné úrovně vzdělání mezi sociálními vrstvami. V této době dělnická vrstva pracující v městském průmyslu a především jejich děti neměly přístup ke komplexnímu vzdělání.

Do vypuknutí druhé světové války bylo v Německu zřízeno osm waldorfských škol. První zahraniční waldorfskou školu založili v r. 1923 v Haagu, později vznikaly i v Londýně, Basileji, Curychu, Oslu, Lisabonu, Budapešti, New Yorku i jinde. Vedle základních škol vznikaly i waldorfské školy mateřské, zvláštní a střední. Od samého počátku se rozvíjelo i organizované vzdělávání učitelů. S nástupem nacismu v Německu byl rozvoj waldorfských škol přerušeno. Po válce byly opět školy vybudovány a tehdy jich existovala na území Německa dvacet pět, v roce 1968 jich pak bylo ve světě asi sedmdesát. V roce 1990, kdy ještě nebyly známy waldorfské školy na území bývalých socialistických zemí, jich bylo napočítáno 469.

Samotný původ názvu Waldorf nebo také Walldorf, Waltorf není z historických pramenů jednoznačný, mělo by se snad jednat o jméno vesnice za zdí či v lese.

„Po sametové revoluci, v prosinci roku 1989, navázali Dr. Heinz Zimmermann z pedagogické sekce v Dorchachu a Dr. Tomáš Zuzák, waldorfský učitel, oba ze Švýcarska, kontakt s tehdejšími ministry školství Adamem. Nabídli zavedení waldorfské pedagogiky do škol. V lednu 1990 došlo k setkání s ministrem v Praze. Náměstek ministra školství, Dr. Vrána, byl poté v dubnu 1990 vyslán navštívit a posoudit waldorfské školy ve Švýcarsku. Ministerstvo bylo po návštěvě ochotno waldorfskou pedagogiku podporovat, ne ji organizovat a nést. Ve Švýcarsku byl toho času založen spolek pro podporu waldorfské pedagogiky v České republice. Ze soukromých prostředků přispívali jeho členové na vzdělávání v České republice a hostili ve Švýcarsku hospitanty kurzů“ [<http://www.waldorf.zuzak.com/waldorfska-pedagogika/>, cit.25.4.2010].

První waldorfskou iniciativou na území předválečného Československa bylo založení waldorfské mateřské školy v Bratislavě, ovšem německou menšinou. Po druhé světové válce a odmlce v době totality, byla otevřena první waldorfská škola na našem území až v roce 1990 v Písku a současně také vzniká první waldorfská speciální základní škola Svobodná škola Jana Amose Komenského v Praze 2. Následně byly v dalším roce otevřeny školy v Jinonicích, Pardubicích, Ostravě a Příbrami.

Již od dob založení první waldorfské školy v Německu se waldorfská pedagogika rychle rozšířila po celém světě, od r. 1992 vzniklo 136 nových škol. Všechny školy vycházejí při své práci ze vzdělávacího plánu, který svou skladbou vyrůstá z hlubšího chápání zákonitostí lidského vývoje. Waldorfský vzdělávací plán se tím stává jednotícím prvkem světového waldorfského hnutí, který umožňuje spojení potřeb místních s potřebami globálními.

V současné době existuje v naší republice osm základních škol a jedna škola speciální. Dále ve třech základních školách jsou integrované waldorfské třídy. Je tu několik waldorfských iniciativ, obvykle občanských sdružení, založených rodiči, kteří usilují o vznik škol v místě bydliště. Z poslední doby je to Waldorfská škola na pravém břehu Vltavy o.s.

Waldorfské iniciativy však vznikají i na dalších úrovních. Mám na mysli mateřské školy, kterých je osm, ale při běžných MŠ jsou také integrovány waldorfské třídy. Dále existují čtyři střední školy a několik rodinných center. Lze tedy konstatovat, že přístup Rudolfa Steinera se uplatňuje v celospolečenském kontextu.

1.3 Principy waldorfské pedagogiky

1.3.1 Antroposofie

„V případě Já-Ty jde o vytváření vztahu oboustranného, energeticky odpovídajícího, vzájemného.“ (Martin Buber)

Rudolf Steiner vystavěl podstatu waldorfské pedagogiky na novém filozoficko-antropologickém a sociologickém pohledu. Tato nová vědní disciplína se nazývá antroposofie, název je složen ze slov antropo – člověk a sofia – moudrost.

Antroposofie jako duchovní věda dává možnost jiného druhu poznání než materialistického. Přináší nový způsob náhledu založený na duchovní vědě, která je i základem pro tzv. praktickou antroposofii (waldorfská pedagogika, lékařství, biodynamické zemědělství, eurýtmie...).

„V antroposofii se nejprve snažíme o získání myšlenkových představ, o porozumění tomu, čemu se chceme věnovat. Teprve potom můžeme antroposofické poznání uskutečňovat, pociťovat...“ (Hradil, 2004, s.15).

Z čehož vyplývá, že antroposofie staví své učení na exaktním vědeckém základu vycházejícím z myšlení. Plynule pak přechází od myšlení z hlavy k myšlení srdce.

“Pro člověka existují ty světy, pro něž má orgány vnímání“ (Steiner, 1993, s.15). Antroposofie chce obsáhnout celého člověka a z toho vyplývá, že nepovažuje dítě pouze za objekt, kterému je nutné předat vědomosti. Zná metody, kterými zachycuje komplexně vývoj člověka. Měla by učitelé umožnit, aby co nejvíce mohl dítě poznat. Sama antroposofie je ovšem pro pedagogiku jakýmsi východiskem. Dětem není předávána jako dogma, je prostě všudypřítomná, není však ve školách vyučovaná. Sám Steiner nepředal žádný hotový učební plán, konal však přednášky, ze kterých jsou jeho představy patrné.

Jak uvádí Steiner [Janík, cit. 28.4.2010], „Člověk je občanem tří světů. Tělem náleží světu, který svým tělem též vnímá, duší si buduje svůj vlastní svět, duchem se mu zjevuje svět povznesený nad oba ostatní“.

Steiner vidí člověka jako čtyřčlenou bytost, bytost čtyř těl, kterým odpovídají fáze bytí.

Fáze:

Těla – jako zprostředkovatele reálného světa

- odpovídá věku do sedmi let (výměny zubů), odehrává se zde rozvoj fyzického těla
- vzor a napodobování

„Duchovní věda proto říká, že člověk má toto fyzické tělo společné s celou minerální říší. A označuje na člověku za fyzické tělo jen to, co přivádí fyzické látky podle týchž zákonů k míšení, spojování, utváření a rozpouštění jako se děje v minerálním světě.“ (Steiner, 1993, s.13)

Duše – jako zprostředkovatel vnitřního světa

- jedná se o dobu do deseti let, kdy se rozvíjí éterné (životné) tělo
- následování a autorita

„Říkalo se, že látky a síly působící v minerálu ho nemohou samy ze sebe utvářet v živou bytost. Že v něm musí být ještě zvláštní síla, označovaná jako životní síla... vyvolává životní jevy. (Steiner, 1993, s.14)

Ducha – jako zprostředkovatele světa

- v období do 14 let se vyvíjí tělo (pocitové, astrální)

„Pocitové tělo má člověk společné jen se světem zvířat. Je tedy nositelem citivého života“ (Steiner, 1993, s.16)

Já – je nositelem vyšší lidské duše.

Jedná se tedy o jakousi vnitřní metamorfózu sil, kdy od vnější aktivity těla se člověk dostává k vnitřní aktivitě.

„Když se člověk propracovává z tohoto stupně v postupných životech a vtěleních k stále vyššímu vývoji, jeho Já proměňuje ostatní články“ (Steiner, 1993, s.17).

1.3.2 Principy a cíle ve výuce waldorfských škol

„Učení se považuje za umění a také se tak praktikuje. Učitelé pomáhají dítěti odhalit a milovat svět kolem něj. Nepřetěžují žáky vědomostmi, ale probouzejí v pravý čas náležitě schopnosti. Nepožadují nic, co není v souladu s psychickým vývojem dítěte. Waldorfská pedagogika staví na celostním přístupu k člověku, stejný význam klade na prvky umělecké, praktické i mravní“ (Hradil, 2002, s. 108).

„Učební látka a její osvojení není smyslem a cílem vyučování, ale nástrojem a prostředkem k rozvoji různých duševních, tělesných a duchovních schopností a k podpoře celkového vývoje dítěte“ [Zdražil, 2002 , cit.25.4.10.2010].

Školní vzdělávání chápou waldorfské školy jako vývojovou pomoc, jako podporu vývoje. Waldorfská škola se neptá v první řadě na to, co by všechny děti měly znát a umět v 1., 2. nebo 5. třídě podle nějakých abstraktních předpisů, ale především se ptá na to, co se ve kterém období v dětech rozvíjí a co je nutné v nich podpořit. [Zdražil, 2002, cit. 25.4.2010].

„Úkolem školy je zprostředkovat hlavně zájem o informace, to znamená zájem o svět, vztah ke světu a zprostředkovat dále něco jako základní kostru poznatků, na které se dá stavět a základní metodu, jak se v tom kterém oboru orientovat. Nejen vědět, ale chápat vědomosti v souvislostech je důležité“ [Zdražil,2002, cit. 25.4.2010].

„Řada principů, které jsou od počátku součástí koncepce waldorfských škol, se postupem doby začala objevovat a uskutečňovat i v ostatních typech škol a staly se teprve později, někdy i po desetiletích, velmi aktuálními. Zmínil bych např. koedukaci, autonomii

školy, odstranění selekce, ekologickou výchovu, mezipředmětové vztahy, projektové vyučování, slovní hodnocení, vyučování dvou cizích jazyků od počátku školní docházky, řemeslnou a uměleckou výchovu, uskutečňování principů programu “zdravá škola”, instituci školního lékaře, integraci všeobecného a odborného středoškolského vzdělávání, organickou školskou architekturu a další.“ [Zdražil , 2002 , cit.25.4.2010]

1.4 Vzdělávání pracovníků ve waldorfských školách

„Prodchni se schopností fantazie, měj odvahu k pravdě, zbystrí svůj cit pro duševní odpovědnost.“ (Rudolf Steiner)

Postava učitele je charakterizována jako průvodce, který jde před dětmi a uvádí je do různých oborů poznání, zprostředkovává kontakt s látkou, probouzí o ni zájem a nadšení. Staví tak před děti obraz univerzálního člověka, který je schopen vypořádat se s nejrůznějšími výzvami.

„Waldorfská pedagogika chápe činnosti učitele jako umělecký proces, který by měl probíhat s respektováním určitých zákonitostí ve vývoji dítěte, jinak ale zcela individuálně.“ (Hradil, 2002, s.110) Zajímavostí je například, že třídní učitel na konci každého školního roku vymýšlí pro děti tzv. osobní báseň, která odpovídá letoře dítěte a má např. podněcovat odvahu v překonání určité překážky, se kterou se dítě právě setkává. Děti je přednášejí celý další rok, vždy v úvodní části epochy ten den v týdnu, kdy se narodily.

Požadavky na waldorfského učitele jsou vskutku vysoké. Uvádí se, že by to měl být vysokoškolsky vzdělaný člověk s neutuchajícím zájmem o svou práci a ochotný se vzdělávat ve svém oboru, být schopen skloubit tělesné, duševní a duchovní vzdělání a sloužit dětem jako vzor v mnoha ohledech. Zároveň by se měl snažit uchopit výuku z hlediska antroposofie, díky ní by měl mít jasnou představu o vývojových potřebách svých žáků. „Takový způsob výuky ovšem vyžaduje u učitelů mimořádné pedagogické schopnosti, především speciální připravenost a vzdělání. Oni totiž musí svůj předmět a

svou látku nejen ovládat, ale i přetavit a proměnit do takové podoby, aby podněcovali dítě v konkrétní vývojové situaci popsaným způsobem. K tomu je nezbytným předpokladem, což tvoří další konstitutivní princip waldorfské pedagogiky, aby byl učitel po celou dobu výkonu svého povolání v nikdy nekončícím procesu sebevzdělávání a sebevýchovy. Sebevýchova jako předpoklad výchovy a sebevzdělávání jako předpoklad vzdělávání. Do učitelského vzdělávání patří v první řadě dětský vývoj, či v širším smyslu slova lidský vývoj, a vedle toho látka všech hlavních předmětů.“ [Zdražil, 2002, cit.25.4.2010]

Tyto znalosti a dovednosti lze získat v rámci studia v různých seminářích, které pořádají buď školy samy, nebo Asociace waldorfských škol, Obec křesťanů či další občanská sdružení zabývající se studiem antroposofie a waldorfskou pedagogikou.

1.4.1 Počátky a současnost vzdělávání waldorfských učitelů

„1.1.1990 založili Jana Mildeová a Dr. Zdeněk Váňa **Spolek přátel waldorfských škol**. Tento Spolek organizoval již v prvních dnech svého působení a pak po dobu dvou let přednáškové cykly o waldorfské pedagogice v Praze, Příbrami, Plzni, Písku, Jičíně, Semilech, Pardubicích, Brně, Olomouci, Ostravě a Bratislavě. „Pořádání kurzu vycházelo z osobní iniciativy a na vlastní náklady několika jedinců. Absolventi kurzu se podíleli na založení prvních waldorfských škol v Písku, Příbrami, Ostravě a Pardubicích.

Kromě Spolku přátel waldorfských škol zde vznikaly další iniciativy a tato snaha vygradovala založením Koordinační rady pro waldorfskou pedagogiku. „Jejím cílem bylo zabezpečit zdravý zrod škol na vyzrálých základech propracované a osvědčené evropské waldorfské pedagogiky, koordinovat postup jejího rozvoje, udělit mu řád a proporce a směřovat vývoj k vnitřně silným, jednoznačným a důvěryhodným školám“[<http://waldorf.pb.cz/vznik-a-vyvoj-waldorfskych-skol/>, cit. 3.6.2010]. Koordinační rada se postupně transformovala v České sdružení pro waldorfskou pedagogiku (ČSWP) s cílem

vytvořit společnou základnu pro komunikaci a součinnost všech typů aktivit. jednalo se o školy mateřské přes základní až k léčebně pedagogickým zařízením.

Další několikaletá etapa školení začala roku 1992 pořádáním **waldorfských seminářů** v Čechách za podpory waldorfské asociace ve Stuttgartu. Poté však vzešel impuls od prvních seminaristů z roku 1990 v ČR, a tak byl otevřen další z waldorfských seminářů na Moravě v letech 1998, 2000 a 2001. Toto úsilí pokračuje otevřením semináře v Praze v roce 2003 a trvá dodnes“ [<http://www.waldorf.zuzak.com/waldorfska-pedagogika/>, cit. 25.4.2010].

V rámci toho studijního programu získají studenti absolvováním ročního prosemináře všeobecný přehled ve studiu waldorfské pedagogiky, což je např. vhodné pro rodiče, kteří chtějí takto směřovat výchovu svých dětí. Seminář probíhá v devíti víkendových soustředěních a letní desetidenní akademii. V rámci studia je nutno absolvovat 14denní praxi ve waldorfském zařízení. Výstupem je pak osvědčení o absolvování. Nebo se proseminář stává odrazovým můstkem pro dvouletý seminář pro budoucí učitele ve waldorfských institucích či zájemce z proseminaristů, kteří chtějí své znalosti prohloubit. Seminář je zakončen závěrečnou prací, kterou studující představí na desetidenní letní akademii. Na závěr studenti obdrží osvědčení, které je nezbytností pro práci ve waldorfských školách. Program je, jak je níže uvedeno, součástí nabídky studia při Asociaci waldorfských škol.

Asociace waldorfských škol je dobrovolné profesní sdružení škol pracujících na principech waldorfské pedagogiky. Vznikla z impulsu waldorfských škol v roce 1997. Asociace se snaží prosazovat svobodu a pluralitu ve vzdělávání, zájmy waldorfských škol v otázkách vlastního vzdělávacího programu, finančních, pracovněprávních a legislativních. Koordinuje práci waldorfských škol v ČR, zastupuje školy vůči veřejnosti. Zabezpečuje vzdělávání waldorfských učitelů a stará se o publikační činnost.

Nabízí studium těchto seminářů: orientační a prohlubující kurz waldorfské pedagogiky v Pardubicích, seminář pro učitele základních škol v Ostravě, seminář léčebné pedagogiky, seminář pro učitele základních škol v Praze, seminář pro učitelky mateřských škol, seminář eurytmie. Vydává také časopis Člověk a výchova, který se věnuje waldorfské pedagogice a souvisejícím tématům. Informuje o dění ve waldorfských školách, nabízí inspiraci pro vyučování, mimoškolní činnosti a sebevzdělávání, přináší recenze relevantní literatury, přehledy plánovaných seminářů a dalších akcí.

ČSWP i AWŠ jsou členy mezinárodních organizací - Mezinárodní asociace pro waldorfskou pedagogiku ve středoevropských zemích (IAO). AWŠ se hned po svém vzniku stala členem Evropské rady waldorfských škol (ECSWS).

Další z možností, jak získat „waldorfské vzdělání“, je studium **Akademie sociálního umění Tabor**. Vznikla v r. 1997 v Praze na Letné z iniciativy bývalých lektorů a studentů Ateliéru sociální terapie a léčebné pedagogiky při Institutu pedagogiky volného času pod záštitou PhDr. Anežky Janátové. Nabízí možnost studovat v pomaturitním programu či při zaměstnání. V Akademii sociálního umění Tabor je možno studovat ve dvou základních formách – denní, která zajišťuje kontinuitu celého vzdělávacího procesu, a dálkové. Je možnost jednoletého orientačního studia denního i dálkového, po němž se student může sám rozhodnout, bude-li pokračovat v celém vzdělávacím programu, který je pětiletý. Studijními obory jsou Léčebná pedagogika a sociálně umělecká terapie, Waldorfská pedagogika a obor Slovo, řeč a divadlo.

Odbornou stránku výuky na Akademii zajišťuje lektorské kolegium, jehož podstatnou částí je mezinárodní skupina dvaceti odborníků z léčebně-pedagogických, umělecko-terapeutických a dalších sociálních zařízení z různých států v Evropě i Americe. Tito lektori vyučují v Akademii vždy několikrát za rok v ucelených epochách. Akademie spolupracuje se Svobodnou vysokou školou pro duchovní vědu v Goetheanu v Dornachu a její program je akreditován Lékařskou sekcí a Konferencí pro léčebnou pedagogiku a

sociální terapii. Participuje na výměnných programech se Svobodnou vysokou školou v Driebergenu v Holandsku a se Seminářem pro léčebnou pedagogiku v Jekatěrinburgu.

Akademie Tabor byla partnerem vzdělávacího projektu Centra inovativního vzdělávání při Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Akademie dosud není akreditována ministerstvem školství a tělovýchovy (dále MŠMT), ačkoliv své místo v Čechách i v zahraničí má již zajištěno. 30. 4. 2009 byl zahájen proces akreditace všech studijních oborů Akademie. Zahraniční akreditaci získala Akademie po prověření své žádosti v roce 2007 a od té doby je akreditována Lékařskou sekcí při Svobodné vysoké škole pro duchovní vědu v Goetheanu ve švýcarském Dornachu a Konferencí pro léčebnou pedagogiku a sociální terapii tamtéž.

1.5 Vyučovací proces ve waldorfských školách

1.5.1 Příprava učitele a vyučování

Nauku o člověku studovat neboli přijímat,

nauce o člověku porozumět meditací,

na nauku o člověku se tvořivě rozpomínat.

(Rudolf Steiner)

Sám Rudolf Steiner apeloval ve svých přednáškách na učitele, aby dbali na podrobnou přípravu k výuce. Tento požadavek sahá od vlastní přípravy učební látky přes rozvahu nad správným rozčleněním výuky až po každodenní vnitřní zamyšlení nad jednotlivými dětmi – od myšlenky k meditaci.

Stejně důležitá jako dobrá příprava na výuku je i rekapitulace školního dne, týdne i celého roku. Tato reflexe dává učiteli možnost správně navázat v další výuce. Také rytmické členění výuky usnadňuje práci a dává jistotu dětem.

Ve společném projektu Pedagogické sekce při Goethanu a Výzkumného pedagogického pracoviště při Svazu Svobodných waldorfských škol (s.29) byla uvedena

tato „zlatá pravidla“. Jsou vlastně jakýmsi vodítkem v utváření výuky ve waldorfské škole. Kladou si za cíl oslovit, vzdělávat celého člověka jeho myšlení, cítění, vůli, tedy hlavu, srdce a ruce.

- Uvádět vše do souvislosti s člověkem.
- Nejprve činit pak pochopit.
- Od celku k částem.
- V prvních letech zažít, že svět je krásný.
- Vše přinášet v podobě obrazu.
- Veškerá činnost vyžaduje rytmus.
- Mít na zřeteli skutečný praktický život.
- Rozvíjet stejnoměrně všechny články člověka.
- Od poznatku k poznání.

„Učinit mladého člověka způsobilým pro svobodu a nechat ho do ní vstoupit; tvoření úsudku má proběhnout teprve tehdy, když jsou všechny smysly aktivovány a to, co má být přijato, se ztvárnilo v zážitek, neboť úsudek, který není vystaven na přiměřeném základu pokladů duše, hází tomu, kdo si jej tvoří, kameny do jeho životní cesty“. (Richter, 1995)

Jak dále uvádí Richter (1995) „Tvorba učebního plánu, rozvrhu hodin i výběr témat v jednotlivých vyučovacích předmětech se snaží přihlížet k rytmickému průběhu školního roku, týdne a dne a má odpovídat přirozeně odůvodněnému střídání klidu, ochoty vnímat a potřeby pohybu. Teoretické, umělecké a praktické vyučovací předměty jsou v učebním plánu pokud možno „komponovány“ tak, že průběh vyučovací práce takové střídání dovoluje a vznikají přestávky, které vedou ke zpracování učební látky a jejímu trvalému osvojení.

Tak staví metodika vyučování a učení se na rytmickém sledu tří fází každého samostatného procesu - poznání, porozumění a ovládnutí obsahu:

- 1) prožívání, pozorování, experimentování;

- 2) vzpomínání, popisování, charakterizování, zaznamenání;
- 3) zpracování, analýza, abstrahování, zobecňování (utváření teorií).

Musí se ovšem brát ohled na to, že není možné v průběhu jedné vyučovací jednotky dojít až k "upevnění učební látky" ve třetí fázi. Po prožívání ve fázi 1) a po popisu ve fázi 2) je vsunuta přestávka, během níž můžeme také v průběhu noci získat odstup od toho, co jsme přijali. Teprve následující den probíhá poslední učební krok. Tím se waldorfská pedagogika snaží přihlídnout k polaritě spánku a bdění, neboť vývoj nejen kognitivních, ale i duševních schopností předpokládá určité časové rozpětí mezi učením a zapomínáním, mezi procesem vědomým a podvědomým, mezi bděním a spánkem. To, co se člověk tímto způsobem naučí, co projde spojením umělecké a praktické stránky, odpovídá snaze waldorfské pedagogiky o to, aby se na procesu učení podílela celá bytost člověka.“

1.5.2 Hodnocení

Hodnotí-li učitel waldorfské školy dítě, sleduje vývoj tří duševních oblastí a vzájemný vztah mezi nimi. Jedná se o oblast myšlenkově poznávací, oblast citově-prožitkovou a oblast činnostně-volní.

V oblasti myšlenkově-poznávací sleduje učitel utváření myšlení, jeho kvality a vlastnosti, pozoruje myšlenkové operace, utváření představ, paměti a fantazie, procesy spojené s vnímáním. V citově-prožitkové oblasti pozoruje učitel prožívání v mnoha situacích a činnostech. V oblasti činnostně-volní se pak zabývá vším, co souvisí se schopností konat.

„Je to hodnocení holistické, osobnostní a čerpá z vědomého vztahu mezi výchovou a vzděláváním. Učitelé vycházejí z pozorování, poznání dětí a snaží se důsledně realizovat individuální přístup. Jedině přijatelnou formou hodnocení je ve waldorfské pedagogice

forma slovního hodnocení.“ [http://www.iwaldorf.cz/wald_ped.php?menu=ped-owa, cit. 25.4.2010]

Po celou dobu školní docházky děti v závěru roku obdrží písemně vypracované slovní hodnocení. Až při výstupu ze školy (např. při přestupu na gymnázium či v deváté třídě) jsou učitelé konfrontováni s nutností slovní hodnocení přepsat ve známky. Mnoho z učitelů ovšem uvádí, že to není šťastné řešení – ustane zde jakýsi dialog mezi učitelem - žákem - rodičem.

Z hlediska citového prožívání dětí je slovní hodnocení vhodnější, neboť poukazuje na silné stránky dítěte, ale i na slabiny, nabízí mu možnost nápravy. Toto hodnocení je dobrou sebereflexí jak dítěti, tak rodičům, ale i učiteli samotnému. Měla jsem možnost také tato vysvědčení psát a mohu říct, že celý proces vyžadoval naprosté soustředění na dítě, předchozí průběžné zaznamenávání si poznámek o dětech a jejich pokrocích, ale i jejich součinností se třídou, uvědomění si podstatného a v neposlední řadě také správné formulace.

Do páté třídy je vysvědčení psáno směrem k rodičům dítěte a od šesté třídy přímo dětem. Kromě závěrečného hodnocení mají rodiče možnost si kdykoliv během školního roku domluvit konzultaci s třídním učitelem. Každý měsíc také probíhají třídní schůzky. Děti nemají žákovské knížky, ale pouze sešitky pro výměnu informací mezi učiteli a rodiči. Alespoň jedenkrát během školní docházky rodiče zvou třídního učitele na návštěvu. Tak má učitel jedinečnou příležitost poznat dítě v kontextu celé rodiny, což je pro hodnocení velice přínosné. Jak uvádí Helus (2004) „Mělo by být omezeno hodnocení založené na porovnávání výkonů dětí mezi sebou, namísto toho spíše porovnávat individuální stávající výkon s předchozím, klást důraz na možnost zlepšení se, využívat hodnocení kritériálního a formativního....“.

1.5.3 Slavnosti a rituály

Ve waldorfských školách, vyjma dalších níže uvedených aktivit, probíhají tradičně měsíční slavnosti. Děti představují, jakou měly daný měsíc epochu a co se v ní naučily. Dvakrát do roka, a to o Vánocích a Velikonocích, probíhá tzv. Jarmark, což je vzájemné setkávání dětí, rodičů, pedagogů a přátel školy, při prodeji výrobků dětí a spřátelených prodejců, kde nechybí ani kulturní program a řemeslné dílny.

Na konci školního roku se koná akademie školy, která je přehlídkou společné intenzivní práce třídních učitelů, odborných učitelů, rodičů a dětí. V průběhu roku se také pořádají výměnné pobyty žáků školy se žáky ze zahraničí a jiné akce.

V návaznosti na roční období se konají různé slavnosti, které mají dětem pomoci uchopit řád roku, tradice. Při přípravě oslav se právě uplatňují rukodělné činnosti.

Slavnosti:

Jarní (vynášení smrtky, Velikonoce)

Letní (otevírání studánek, Svátek svatého Jana, Letnice)

Podzimní (Michaelská slavnost, Martinská, poděkování za úrodu a pečení chleba)

Zimní (Advent – adventní zahrádka, divadlo o narození Páně, Mikuláš, Vánoční slavnost, Tříkrálová, Masopust)

Samozřejmostí je narozeninová oslava dětí.

1.6 Specifika vybraných předmětů

„Osobitost vyučovacích předmětů sama vede k tomu, že se výuka ve waldorfské škole člení na vyučování hlavní a odborné a přitom se jako didaktická forma užívá epochové vyučování a jednotlivé vyučovací hodiny - teoretické, umělecké a praktické vyučovací předměty - se vyučují ve formě epochy, pokud je účelné uzavřené zpracování určité jednotky

učební látky. Ostatní předměty, především vyžadují-li stálé cvičení, se zařazují jako odborné vyučování. Typickými předměty hlavního vyučování jsou mateřský jazyk, matematika a geometrie, zeměpis a nauka o hospodářství, dějepis a sociální vědy, biologie, fyzika, chemie, umělecké vyučování a dějiny umění, stejně jako příslušné předcházející předměty na prvním stupni.“ (Richter, 1995)

Způsob výuky se od běžných škol liší ve všech předmětech, jejichž podrobný popis přesahuje rámec této práce, zmíním jen ty, které jsou zařazené pouze ve waldorfských školách.

1.6.1 Epochové vyučování

Epocha jsou přibližně dvouhodinové vyučovací bloky, ve kterých se po dobu čtyř týdnů soustředí vyučující vždy na jeden předmět, což umožňuje probrat větší uzavřené celky a lépe látku uchopit. Epocha je rozdělena na rytmickou, vyučovací a vyprávěcí část, v rámci nichž jsou postupně oslovovány vůle, rozum a cit.

Po společném přednesu ranní průpovědi začíná rytmická část. V ní se střídají recitace básní s jazykolamy, tím je přirozenou součástí rytmické části jazyková výchova. Nutno podotknout, že rytmická část prochází vývojem, který odpovídá potřebám dětí v různém věku.

Poslední čtvrt hodina hlavního vyučování, vyprávění, zase zcela patří umělecky utvářené řeči. Učitel vypráví příběhy, které podávají žákům obrazy přiměřené jejich věku a tématům ve výuce. Nezřídka jsou také voleny tzv. výchovné příběhy, to je především v situaci, kdy se ve třídě vyskytl nějaký problém. Děti mají možnost jinak, správně prožít v příběhu problém a vytvářet si k problému správný postoj. Úvodní a závěrečná část epochy je provázena krátkými hudebními cvičeními.

V rámci epoch si děti pečlivě zapisují do sešitů, a tak jim pod rukama vzniká jejich vlastní učebnice.

Významné jsou dále níže uvedené specifické předměty.

1.6.2 Kreslení forem

Kreslení forem je nový předmět, který Steiner zařadil do učebního plánu v roce 1919. Základní cvičení s přímkami a křivkami, které mají děti zprvu prožívat pokud možno celým tělem (chození, běhání, velké pohyby paží a rukou), a které jako kresby do jisté míry ustrnou v klidu, vyžadují od dítěte soustředěné vedení v oblasti, jež jim je elementárně vlastní - v oblasti pohybu. Tyto formy jsou zpočátku "bezvýznamné" - nemají žádný vnější smysl a nic nezobrazují. Tak je v tomto "bezúčelném" vyučování možné pochopit (prstem), ohmatat, "prožít" kvalitu, podstatu formy. Toto prožití podstaty prostřednictvím činnosti je jedním ze základních motivů prvních tří let školy. Je nasnadě, že kreslení forem ještě nad to, představuje vynikající prostředek pro výuku psaní a může být tedy chápáno i jako příprava k němu. Ve 2. a 3. ročníku k těmto základním cvičením přibudou další cvičení: symetrie a vytváření forem z předem daných prvků buď podle určitých zákonitostí, nebo volně. Děti prožívají kreslení kvalitativně a jejich myšlení, představování i volní činnost se obracejí na „vnímavé cítění, anebo jinak řečeno: toto vnímavé cítění je oslovováno jako smyslový orgán.

V dalších ročnících získává ve zpracování proplétaných motivů výrazně konstruktivní prvek. Krása se musí spojovat s přesností. To vyžaduje bdělost a pozornost. V 5. ročníku se kreslení forem proměňuje v geometrické kreslení, nejdřív ovšem bez kružítko a pravítka. Teprve potom, když se ruka a oko dostatečně procvičí, začíná v 6. ročníku geometrie s kružítkem.

1.6.3 Eurytmie

„Eurytmie je cvičení, které harmonickým způsobem zapojuje tělesnou, duševní i duchovní složku lidské bytosti. Žádná kvalita není opomenuta. Tento přímý zážitek vnitřní harmonie lidské bytosti vede k celistvému rozvoji člověka bez ohledu na věk.

Původně eurytmie vznikla jako umělecká forma v rámci antroposofického hnutí. Byla charakterizována jako „viditelná řeč“ a „viditelný zpěv“. Tím je naznačeno, čím se liší od tance. Nemá za úkol předvádět umělcovy emoce v pohybu. Má za úkol předvést viditelně v pohybu těla to, co se v prostoru odehrává ve chvíli, kdy zní hudba nebo mluvený (umělecky ztvárněný) text. Kvalita jednotlivých hlásek v řeči a jednotlivých tónů v hudbě je objektivní skutečností, stejně jako výška či hloubka, interval mezi tóny, apod. Eurytmie tak v sobě skýtá zkoumání řeči z hlediska samohlásek a souhlásek, rytmické a intervalové povahy a převádí je v odpovídající pohyb. Pedagogická eurytmie je jako umělecká pohybová výchova vyučovaným předmětem na waldorfských školách. Skrze aktivní zážitek probouzí v dětech hlubší vztah k hudbě a řeči, podporuje schopnost vyjadřování a naslouchání, cvičí šikovnost, obratnost, soustředění i uměřenost a schopnost orientace v prostoru. Posiluje vůli a velmi významně přispívá k rozvoji zdravých sociálních vztahů. Je protiváhou jednostranné intelektualizace i narůstajícím pocitům duševního chladu a vnitřní prázdnoty. Přináší impulsy pro zdravý růst a harmonický tělesný a duševní vývoj.“ [<http://waldorf.pb.cz/casto-kladene-dotazy>, cit. 3.6.2010]

Dalšími druhy eurytmie jsou léčebná a umělecká. Ty však nejsou běžně vyučovány ve waldorfských školách, třeba jen v rámci volnočasových aktivit.

Léčebná eurytmie je zařazována pro děti, které mají např. nějaké specifické potřeby či jiné obtíže, které lze takto uvést do rovnováhy. Je plně hrazena rodiči a je nadstavbou výuky.

„V lidském organismu působí oživující, tvořivé, vyrovnávající a rytmizující síly, které jsou v eurytmických formách vědomě vyvolávány do vědomí člověka, a mají pak

harmonizující a ozdravující účinek. To, co v uměleckém vystoupení působí navenek, působí v léčebné eurytmii při intenzivním cvičení dovnitř a uzdravuje vnitřní orgány a uvádí do rovnováhy narušené vnitřní procesy.“ [<http://waldorf.pb.cz/casto-kladene-dotazy>, 3.6.2010]

1.6.4 Řemeslné činnosti

Jedním z důležitých předmětů, které v běžných školách mnohdy stojí na okraji zájmu, jsou ve waldorfských školách řemeslné činnosti tedy praktické činnosti. Děti se s nimi setkávají v samostatných předmětech i v rámci epoch. O tomto předmětu je více pojednáno v empirické části práce.

2 Praktické činnosti v základních školách waldorfských

„Chceme-li rozvíjet celého člověka, nesmíme nic opomenout. Z toho vyplývá první důsledek pro školu: vzdělávací nabídkou školy musí být rozvíjeny vždy všechny duševní i tělesné kvality, myšlení, cit i vůle - hlava, srdce i ruce a nohy.

„Waldorfským školám jde ale o to, aby měl každý předmět stejnou váhu a důležitost a navíc, a to je podstatné, aby se v každém předmětu důsledně pracovalo se všemi duševními silami člověka.“ [Zdražil, 2002., cit.25.4.2010]

2.1 Praktické činnosti v základních školách waldorfských a RVP ZV

„Než propustíte dítě ze školy,ⁱ musíte v něm předtím založit schopnost, aby už nevězelo všemi vlákny duše uvnitř těla, ale ve vztahu k myšlení, cítění a chtění se stalo na těle nezávislým.“ (Richter)

Waldorfské školy pracují na základě vlastního vzdělávacího programu „Waldorfská škola“, který vytvořil tým českých waldorfských pedagogů, a který respektuje „Standardy vzdělávání“ schválené ministerstvem školství.

„Učební plán první waldorfské školy se dodnes obsahově sice v mnohém změnil, jednak vzhledem k jiným - aktuálním - potřebám dnešní doby a společnosti, jednak vzhledem k požadavkům dnešní školské správy, ale v neposlední řadě také vzhledem k rozšíření waldorfské pedagogiky do různých zemí, na všechny kontinenty a do často velmi odlišných kulturních prostředí. Nezměnily se ale principy, podle nichž se učební plán tvoří. Ty totiž spočívají v něčem, co bych nazval jakousi esencí této pedagogiky a co se ukázalo jako velmi plodný základ všech waldorfských škol.“ [<http://www.waldorf.zuzak.com/waldorfska-pedagogika/> , cit. 25.4. 2010]

Od roku 1996 u nás probíhalo experimentální ověřování vzdělávacího programu Waldorfská škola. V roce 2002 požádalo České sdružení pro waldorfskou pedagogiku o ukončení experimentu a zařazení mezi standardní vzdělávací programy. Po vyhodnocení MŠMT konstatovalo, že program se osvědčil a k 31. srpnu 2003 jeho pokusné ověřování končí. Nadále že mohou školy využívat waldorfskou pedagogiku v rámci stávajících právních předpisů. Školy ovšem nebyly s tímto výsledkem spokojené. Proti tomuto rozhodnutí obzvláště vystupovalo České sdružení pro waldorfskou pedagogiku a Jinonická ZWŠ. Nebylo totiž možné dostat stávající právní úpravě (t.j. obecná, národní a základní škola) a zároveň požadavkům waldorfské pedagogiky. Pokud by se školy přizpůsobily, nejednalo by se o waldorfskou školu v pravém slova smyslu, ale o školu s prvky waldorfské pedagogiky. Ministerstvo nakonec námitky uznalo, vzdělávací program stávajícím školám schválilo, a dalo jim tak možnost pracovat v rámci zákona. Nebylo ovšem možné rozšiřovat síť škol.[http://www.ucitelskenoviny.cz/obsah_clanku.php?vydani=35&rok=03&odkaz=spor.html, cit.1.6.2010] Postupně vznikala názor, že by se situace měla vyřešit

s avizovaným příchodem RVP, ovšem je nutné dodat, že by MŠMT muselo přihlédnout k připomínkám WŠ, což se ovšem v konečné fázi nestalo.

Od 1.9. 2007 vzešla od MŠMT povinnost řídit se dle ŠVP zpracovaných v souladu s RVP. Waldorfské školy začaly pracovat na přípravách svého ŠVP již v roce 2005 na interním setkání waldorfských učitelů v Semilech. Vytvořily se pracovní skupiny, které během několika samostatných setkání pod vedením svých garantů rozpracovaly jednotlivé vzdělávací oblasti. Své výstupy předložily k diskusi. Termín dokončení projektu byl stanoven na 31. 5. 2005 tak, aby mohl být v červnu předložen ke schválení školské radě.

Při tvorbě WŠVP vycházeli učitelé primárně ze svých vlastních zkušeností, ze stávajících vzdělávacích programů pro jednotlivé waldorfské školy a pak v největší míře z těchto zdrojů:

- **Utváření výuky v 1. až 8. třídě waldorfské školy** (společný projekt Pedagogické sekce při Goetheanu a Výzkumného pedagogického pracoviště při svazu Svobodných waldorfských škol).
- Tobias Richter: **Učební plán waldorfské školy**. Pedagogické pojetí a cíle vyučování. (učební plán pro německé waldorfské školy).
- **Vzdělávací program Celostní škola** (předložený MŠMT Českým sdružením pro waldorfskou pedagogiku v září 2003, tento program nebyl oficiálně schválen). [Dvořáková, 2005, cit. 1.6..2010]

Nutno uvést, že učitelé při tvorbě ŠVP musely čelit mnoha obtížím. Ačkoliv RVP má dávat školám větší prostor pro realizaci jejich cílů, v případě waldorfských škol je tato možnost nedostačující. Týká se to právě především praktických předmětů. Při využití všech disponibilních hodin se tak na prvním stupni nedostává hodin na realizaci výuky ručních prací, na druhém stupni taktéž chybí hodiny pro ruční a umělecké práce (dřevořezba, kovotepectví) v požadovaném rozsahu. [Dvořáková, 2005, cit. 1.6.2010]

2.2 Praktické činnosti zařazené v 1.-9. ročníku Základních školách waldorfských

„Když s dětmi správným způsobem pleteme a děláme věci, které mají smysl ..., pak skutečně často pracujeme více s duchem, než když děti učíme to, co za duchovno pokládám... logikem je vlastně celý člověk, a nikoli pouze hlava, pak se také naučíte odpovídajícím způsobem ocenit význam prací, které rozvíjejí čistou šikovnost.

(Tobias Richter)

1. – 3. ročník - s rozvojem obratnosti v tělesném smyslu rovněž souvisí výuka ručních prací, které se účastní stejně chlapci i dívky. Právě výcvik a rozvoj jemné motoriky je obecně pedagogickým záměrem, který není specificky vázán na některé pohlaví. Protože se jedná o řemeslo, je důležité vyrábět smysluplné věci, které se dají upotřebit.

4.–6. ročník - v těchto ročnících se ruční práce rozšiřují o řemeslné činnosti a zahradnictví. Všeho se účastní jak chlapci, tak dívky. Při zahradnických pracích mají žáci možnost zažít vztah prostoru a času ve vývoji rostliny. V řemeslných činnostech odpor materiálu a k tomu nutnost použít přiměřeného nástroje k jeho zpracování.

7. - 8. ročník - ruční práce jsou nyní zaměřeny spíše řemeslně technicky. Stále více tu jde o účelovost a využitelnost v denním životě, ovšem dodržují se estetické požadavky. Vyučování v dílnách lze nyní označit jako řemeslně-umělecké, zde se vyrábějí předměty převážně v duchu uměleckého řemesla. Žáci se nyní učí také těžší zahradnické práce. Měli by pokud možno prožít celý zahradnický rok.

9. ročník - Vyučování zahradnictví může na tomto stupni zabírat delší časové období nebo může vyústit v zemědělské praktikum (to obvykle v našich podmínkách nelze). V řemeslném vyučování se při truhlářských pracích žáci seznamují s jednoduchými způsoby spojování dřeva a učí se je používat. V oboru textilních prací se šije podle vlastnoručně vyrobených

stříhů. Při měditepectví (podle okolností i v 10. ročníku) a pletení košíků se vyrábějí různým způsobem podobné předměty: misky a poháry, respektive různé druhy košíků - vnitřní prostor tu vždy vzniká tvrdou prací z vnějšku.

Všechny školy jejichž ŠVP byl veřejně dostupný na webových stránkách škol, se při výuce praktických činností v níže uvedených předmětech orientovaly dle schématu vypracovaného Tobiasem Richterem. Publikace vznikla v rámci projektu Ústavu pro svobodné alternativní školství Pedagogické fakulty v Ostravě za finanční podpory Open Society Fund Praha a Vzdělávací nadace Jana Husa v Brně.

2.3 Konkrétní praktické činnosti v rámci jednotlivých předmětů

„Děti, které se v mládí ‘vlastnoručně’ naučily smysluplně vytvářet umělecké, užitečné věci pro ostatní lidi i pro sebe, nebudou ani v dospělosti cizí stát proti lidem a životu. Budou umět sociálním a uměleckým způsobem plodně utvářet a obohacovat své bytí a soužití s lidmi.“ (Tobias Richter)

Níže uvedený popis činností v rámci jednotlivých předmětů je získaný z internetových stránek Jinonické waldorfské školy. Jak jsem zjistila všechny waldorfské školy mají v tomto směru jednotnou náplň výuky. Měla jsem možnost nahlédnout i do slovenského dokumentu Učebné osnovy pre waldorfskou pedagogiku a i zde jsem našla totéž. Proto se domnívám, že není rozhodující, ze které školy osnovy použiji.

2.3.1 Ruční práce

„Nahlížet na výuku ručních prací pouze z hlediska cvičení zručnosti rukou pomocí smysluplné činnosti je nedostačující. Ruce, nacházející se mezi hlavou a nohama, způsobují rytmicky opakovanými pohyby a cvičením úkolů odpovídajících věku jak posílení vůle, tak i soudného, logického myšlení, přičemž přechod je tvořen péčí o duši.“ (Richter, 1995)

Sama vím ze zkušenosti z vedení hodin ručních prací, jaké terapeutické účinky mají.

1. ročník

- pletení hladce, okrajová oka: skřítkové, míčky, malé panenky a zvířátka, chňapky atd.
- vedlejší práce: kreslení forem, návrhy pro drobné výšivky, vytrhávání (nikoliv vystřihování) z hedvábného papíru pro vytváření transparentních obrázků aj.

2. ročník

- pletení obrace
- háčkování: sítky na míče, obaly na flétny, malé taštičky apod., obháčkovávání chňapek
- vedlejší práce: jako v 1. ročníku

3. ročník

- háčkování nebo pletení čepic, panenky - kašpárci
- procvičování všech doposud zvládnutých technik
- vedlejší práce: jako v 1. a 2. ročníku

4. ročník

- křížkový steh, ruční šití
- podle vlastních návrhů šité a vyšívané jehelníčky, obaly na flétny, tašky přes rameno

5. ročník

- pletení s pěti jehlicemi: ponožky, palčáky, prstové rukavice

6. ročník

- panenky a zvířata z látky
- oblečení pro panenky

7. ročník

- papuče nebo pantofle
 - rozpracování tvaru a stříhu obuvi

- rozmanité způsoby výroby z různých materiálů, jako je např. látka, kůže, splétané provázky atd.
- případně: pomoc ševce a návštěva ševcovské dílny
- ruční šití
 - jednoduché oděvy, tašky, batohy atd.

8. ročník

- šití na stroji
 - jednoduchý steh, dvojitý steh, entlování, lemování
 - prádlo, zástěry, kraťasy, pyžama atp. až po pánské košile

Od 9. ročníku jsou řemeslné předměty vyučovány většinou v epochách. Ty se svou náplní liší podle situace a požadavků daných škol.

Košíkářství

- seznámení s pracovním materiálem a pracovními nástroji.

Některé základní způsoby pletení:

- utváření dna, pletení stěn koše, ukončení okraje
- volné utváření koše, přičemž žáci samostatně volí způsoby pletení z hlediska účelu využití a harmonie.

Cvičení představivosti:

- sledování jednoho či více pletacích prutů v jednoduchých nebo složitějších spojeních
- pracovní náčrty.

Technický popis vlastního výrobku.

Krejčovství

- krejčovská míra (seznámení se s vlastním tělem)
- kreslení stříhu, jeho obměny
- volba materiálu: kvalita, způsob tkaní, struktura

- nastříhání, značení, sestehování, zkoušení, šití
- začišťovací techniky: uzávěry, okraje, lemy, výstřihy
- seznámení s elektrickým šicím strojem
- případně: ruční nebo strojové obšívání knoflíkových dírek.

Smysluplná tvorba:

- vhodná forma, barva, barevné odstíny
- šití jednoho nebo více kusů oděvů.

2.3.2 Řemeslné činnosti (dílňy)

„Manuální zručnost ve velké míře posiluje pohyblivost našeho myšlení.“ Ručními pracemi bezprostředně podporujeme také síly kognitivního učení a práce. Z toho můžeme zřetelně vidět, že vyváženost celého obsahu výuky a výchovných prostředků dává pracovní výchově její pravou hodnotu a zodpovědnost“ .(Richter, s. , 1995).

4.-5. ročník

- z kůry a větví, které svým tvarem vybízejí k použití, vyrábíme např. figurky, zvířátka z bajek, skřítky, pastýře s ovečkami, lodičky z kůry aj.
- zhotovujeme jednoduché užitkové předměty, jako např. vařečku, kvedlačku, lžíci, nůž na dopisy a další.

6. ročník

Základem je výroba jednak užitkových předmětů, jednak hraček:

- předměty denní potřeby, jako např. vařečka, kvedlačka, škrabka, lopatka na nabírání mouky, ???, palička, dřevěná palice atd.
- hračky, které představují obraz skutečnosti, např. hopkající zajíce, kolébající se kachny, zobající ptáčky, medvídky na houpačce atd., jako je tomu třeba u ruských hraček.

7. ročník

- větší společné práce pro školku či školní bazar, jako např. farma se stodolou a zvířátky, vesnička s domky, věže, studny
- konečný vzhled hračky může být vylepšen jejím obarvením
- další nápady, jako např. louskáčky na ořechy, krabičky s víkem, miska na pera atd.

8. ročník

- svazování košťat
- vyrábění rámu na obrazy
- stavba stojanu na řezání (kozy)
- výroba zahradnického nářadí .

Vyrábí se také ještě hračky, ale měly by být již větších rozměrů, aby se mohla uplatnit společná práce:

- např. houpačka, vozík, kuličková dráha
- dále se nabízí stavba ptačích budek a krmítek.

Žáci si mohou případně sami vybrat z různých úkolů

9. ročník.

Truhlářství

- nauka o nástrojích a jejich údržba
- znalost jednotlivých druhů dřeva, možnosti jejich použití a jejich zvláštnosti.

Je třeba dosáhnout jistoty při rozkreslování, řezání, hoblování a vyhlazení jednodušších dřevních spojů. Velmi důležité je čisté opracování povrchu výrobku a jeho konečný vzhled.

Zpracování kovů a mědi

- pevné postavení kovádky, odborné zacházení s různými druhy kladiv a kleští, odvážný a cílený úder, bdělá a rychlá reakce na výheň a kovádku

- rýsovat, vyřezávat, zahlubovat, uhlazovat, letovat a nýtovat jednoduché spoje, přičemž vyrábějí různě tvarované mísy, dózy, svícny, podpěry na knihy, olejové lampičky

2.3.3 Zahradnictví a chovatelství (Pěstitelské práce)

„Výuka zahradnictví umožňuje mladým lidem, aby dospěli ke skutečnému porozumění přírodním souvislostem. Mohou docílit zkušeností díky praktické činnosti. Víceletou prací, pozorováním a jejich zpracováním se spolupůsobení přírodních sil stává prožitkem.“ (Richter, s. , 1995).

Zahradnictví se tak stává praktickou ekologií.

6. ročník

Seznámení a vykonávání základních praktických činností:

- prosévání půdy a kompostu
- příprava záhonů
- pěstitelské práce a sklizeň
- okopávání, nejprve malou motyčkou
- sekání trávy srpem
- vázání květin a bylin
- pletí na přehledných plochách.

7. ročník

- pěstování náročnějších (z pracovní-technického hlediska) kultur, přepichování semenáčků
- výroba kompostu a kompostování
- míchání speciálních půd
- znalosti k péči o půdu, překopávání

- seznámení s půdním podkladem dané zahradní plochy
- zakládání záhonů, použití provazu a drážkovače
- sklizeň zeleniny a její očištění
- sklizeň bylin (koření) a čajů, jejich zpracování
- vazba adventních věnců
- vazba slaměných či rákosových rohoží.

8. ročník

- provádění obecných zahradnických prací, které vyžadují zručnost, výdrž a nasazení tělesné síly
- sekání trávy kosou, sušení sena
- opravy nástrojů a vybavení
- zušlechtování produktů (kysané zelí, bylinková sůl, konzervování ovoce, zpracování vosku - máme-li k dispozici včely)
- šlechtěné rostliny a jejich půdní nároky; východiska ke zjednodušenému plánu osevního postupu.

V 9. ročníku, který většinou obsahuje delší epochu zahradnictví, by se žáci měli seznámit s utvářením krajiny, zakládáním cest, stavbou schodů, plotů apod.:

- vegetativní rozmnožování - praktické pokusy a pozorování
- pěstování ovocných keřů, stromů a okrasných dřevin.

Zemědělské praktikum – žáci odjíždějí na několika denní pobyt na statek, kde se plně vloží do života na statku. Žáci se seznámí se všemi činnostmi od setí, pletí, hnojení až po sklizeň a její ukládání. Získat počáteční zkušenosti v chovu zvířat a péči o ně nebo ve zpracování mléka. Poznat zemědělský statek v celém rozsahu jako organismus, včetně sociálních podmínek: jednat s lidmi a zacházet se stroji.

2.3.4 V epochách

V rámci epochového vyučování mají žáci dostatek příležitostí setkat se s praktickými činnostmi např. v 8. třídě je to epocha chemie, jejíž tématem je „Od zrna ke chlebu“. Náplň této epochy není nutné rozsáhle rozepisovat, jen bych zmínila, že žáci zkoumají to, co poznali v epoše „Ze zrna chléb“ ve 3. třídě, tentokrát z perspektivy chemika, ovšem jsou také provázeni praktickými činnostmi, jako je v závěru epochy pečení chleba. V některých ročnících se však objevují epochy primárně zaměřené na praktické činnosti. Ve třetí třídě je to epocha Řemesel a Ze zrna chléb. Ve čtvrté, epocha Stavitelství a v 9. třídě opět epocha Řemeslná.

Ze zrna chléb

Tato epocha je koncipována jako celoroční mezipředmětový projekt, kdy se děti učí poznávat druhy obilí a půd, práci s obilím od obdělávání a přípravy pole přes setí, pozorování růstu obilí, sklizeň, mláčení, mletí až k pečení chleba. Praktické činnosti v rámci epochy Ze zrna chléb se uskutečňují na předem smluveném pozemku např. na biodynamickém statku Fořt.

Stavitelství

Epocha zaměřená na téma „jak lidé žijí. Jejíž součástí je také vytvoření jednoduché a užitečné stavby, např. lavičky nebo domku na náradí, při které děti zažijí tradiční stavitelské práce jako tvorbu základů, zdění z cihel, opracování dřeva. V jinonické ZŠW je kromě užité stavby zařazen domácí úkol stavby malého domku, který mají děti společně s rodiči vytvořit, mohou použít prakticky cokoliv od přírodních materiálů po odpadové. Posléze se pak koná výstava výtvorů.

Řemesla

Epocha je zaměřena na prožitkové poznávání tradičních řemesel spojené s návštěvami několika řemeslníků, např. děti ve třetí třídě absolvovaly exkurzi u kováře, kde se také setkaly s podkovářstvím. Časté jsou také návštěvy v Ostré v Botanicusu nebo na statku ve Fořtu.

Řemeslná epocha

Žáci již mají zažít opravdové řemeslo, tzn. musí být přítomen odborník, který práci rozumí. Jako epocha se rozumí blok několika hodin týdně, který je doplněn tzv. řemeslným týdnem, ve kterém se nevyučují klasické předměty, ale střídavě od rána do odpoledne např. kovářství, pletení košů, řezbářství nebo též práce s kamenem. (Je to závislé na tom které řemeslníky učitel dojedná.) Vše probíhá ve škole anebo jako výjezd mimo školu. Výuka může být doplněna týdenní prací na statku či v camphillu apod.

3 Praktická část

3.1 Vymezení pojmů

Pro potřeby této práce bych ráda vymezila nutné pojmy, se kterými pracuji. První, o který se jedná, jsou **Praktické činnosti**. Jimi chápeme všechny rukodělné činnosti zařazené v rámci jednotlivých předmětů. **Praktickými předměty** rozumíme takové předměty, které jsou svou náplní primárně zaměřeny na praktické činnosti. Jmenovitě to jsou: **Ruční práce, Dílny, Pěstitelské práce**. V jednotlivých školách se názvy liší, ovšem náplň předmětů je táž.

3.2 Cíl práce a úkoly

3.2.1 Cíl práce

Cílem mé bakalářské práce je analyzovat ve vybraných základních školách waldorfských školní vzdělávací program z hlediska výuky praktických činností

3.2.2 Dílčí cíle

1. Které tematické okruhy si školy zvolily, vyjma povinného Svět práce?
2. Které tematické okruhy jsou realizovány v rámci praktických předmětů?
3. Ve kterém ročníku jsou zařazeny praktické předměty ve školách?
4. Které tematické okruhy můžeme najít v rámci praktických epoch?

3.2.3 Úkoly

1. Zajistit ŠVP vybraných základních waldorfských škol a výchozí materiály pro jeho tvorbu.
2. Sestavit dotazník a dopis ředitelům škol.
3. Oslovit některé kolegy a konzultovat s nimi obsah dotazníku.
4. Odeslat dotazník a dopis ředitelům škol.
5. Analyzovat ŠVP škol, které jej měly dostupný na svých internetových stránkách.
6. Analyzovat ŠVP škol, které reflektovaly na dotazník.
7. Sloučit informace z obou typů informačních zdrojů.
8. Vyvodit závěry a zpracovat je ve formě tabulek s popisem.

3.3 Metodika práce

Postupovala jsem takto:

- Nejprve jsem zajistila a prostudovala potřebnou literaturu.
- Využila jsem i internetu, přičemž jsem dohledávala na webových stránkách škol jejich ŠVP a další nutné dokumenty.
- Pro účel výzkumu jsem sestavila dotazník.(příloha č. 3)
- Konzultovala jsem smysluplnost otázek se svými kolegy prostřednictvím elektronické pošty.
- Posléze jsem odeslala žádost o zaslání ŠVP do škol; k ní jsem připojila dotazník, obsahující otázky k tvorbě ŠVP.
- Data z jednotlivých ŠVP jsem uspořádala a vytvořila z nich tabulky.
- Z tabulek jsem vyvodila závěry.
- Praktickou část BP jsem realizovala v období od března do června 2010.

3.4 Přehled vybraných základních waldorfských škol v Česku

V rámci výzkumného šetření jsem použila ŠVP škol, které ho měly přístupné na svých internetových stránkách. Ačkoliv vím o existenci dalších škol, v seznamu uvádím pouze ty, jejichž ŠVP se mi podařilo zajistit. Přehled všech ZŠW je uveden na s. 65.

Tab. 1. Přehled Waldorfských škol zahrnutých do studie

Název	Základní škola waldorfská České Budějovice o.p.s.
Adresa	M. Chlajna 23 (areál ZŠ Máj II), 370 05 České Budějovice
Kontaktní osoba	Mgr. Milena Vlčková - ředitelka (vlckova@waldorfcz.cz)
Tel	(+420) 725 071 245
Email	viz www.waldorfcz.cz
homepage	http://www.waldorfcz.cz

Název	Waldorfské třídy při ZŠ Dr. Horákové
Adresa	Rožňavská 21, 772 00 Olomouc
Kontaktní osoba	Alena Reinerová
Tel	(+420) 776 284 079
Email	waldorf.olomouc@centrum.cz
homepage	http://www.waldorfolomouc.cz

Název	Základní škola waldorfská
Adresa	Butovická 228/9, 158 00 Praha 5
Kontaktní osoba	Ing. Pavel Seleši
Tel	(+420) 251 001 101
Fax	(+420) 235 519 426
Email	skola@wspj.cz
homepage	http://www.wspj.cz

Název	Základní škola Waldorfské školy
Adresa	Hornická 327, 261 01 Příbram II
Kontaktní osoba	Mgr. Rostislav Riško
Tel	(+420) 318 623 306
Fax	(+420) 318 629 253
Email	waldorf@waldorf.pb.cz
homepage	http://www.waldorf.pb.cz

Název	Základní škola a střední škola waldorfská
Adresa	Tyršova 485, 513 01 Semily
Kontaktní osoba	Ing. Petr Šimek
Tel	(+420) 481 624 168 ; (+420) 732 736 862
Fax	(+420) 481 624 168
Email	info@waldorf.semily.cz
homepage	http://www.waldorf-semily.cz/?s=zs

3.5 Výsledky dílčích cílů

ŠVP zveřejnilo na svých stránkách šest škol z deseti. Ovšem v případě brněnské školy byl program neúplný, proto v tabulce uvádím pouze ty školy, ze kterých jsem měla k dispozici kompletní údaje. Ačkoliv jsem se snažila dokumenty zajistit i jinou cestou a to dopisem adresovaným na vedení škol, se žádostí o zaslání ŠVP elektronickou poštou, oslovené školy mé žádosti nevyhověly. Proto uvádím údaje získané pouze z 50 % waldorfských škol v ČR.

3.5.1 Tematické okruhy, které si školy zvolily vyjma povinného okruhu Svět práce

Na prvním stupni školy realizují povinné tematické okruhy tak, jak je ukládá RVP ZV. Na druhém stupni si školy volily takové okruhy, které by co nejvíce naplňovaly požadavky waldorfské pedagogiky, proto se zde uplatňují hlavně okruhy zaměřené na rukodělné činnosti. ŠVP pražské a semilské školy jsou stejné z hlediska zařazení tematických okruhů a praktických předmětů. Školy z Českých Budějovic, Příbrami a Olomouce si vybíraly taktéž stejné tematické okruhy a zařazovaly je do stejných předmětů, což platí pro oba stupně.

Tab. 2 Tématické okruhy jednotlivých škol pro 1. stupeň ZWŠ

Škola	Tématické okruhy
Praha 5	Práce s drobným materiálem. Konstrukční činnosti. Pěstitelské práce. Příprava pokrmů.
Olomouc	Práce s drobným materiálem. Konstrukční činnosti. Pěstitelské práce. Příprava pokrmů.
České Budějovice	Práce s drobným materiálem. Konstrukční činnosti. Pěstitelské práce. Příprava pokrmů.
Příbram	Práce s drobným materiálem. Konstrukční činnosti. Pěstitelské práce. Příprava pokrmů.
Semily	Práce s drobným materiálem. Konstrukční činnosti. Pěstitelské práce. Příprava pokrmů.

Tab. 3 Tematické okruhy jednotlivých škol pro 2. stupeň ZWŠ

Škola	Tematické okruhy
Praha 5	Práce s technickými materiály. Práce s laboratorní technikou. Pěstitelské práce. Chovatelství. Svět práce
Olomouc	Práce s technickými materiály. Konstrukční činnosti. Pěstitelské práce. Chovatelství. Svět práce.
České Budějovice	Práce s technickými materiály. Konstrukční činnosti. Pěstitelské práce. Chovatelství. Svět práce.
Příbram	Práce s technickými materiály. Konstrukční činnosti. Pěstitelské práce. Chovatelství. Svět práce.
Semily	Práce s technickými materiály, Příprava pokrmů, Svět práce

3.5.2 Tematické okruhy, které jsou realizovány v rámci praktických předmětů

Údaje v tabulkách jsou sloučené pro školy, u nichž jsem zaznamenala totožný ŠVP. To pravděpodobně souvisí s tím, že školy na utváření ŠVP úzce spolupracují. Odlišnost pro obě skupiny škol je dána rozdílným zázemím škol. Sama dobře vím, že např. v jinonické škole možnost práce na školních pozemcích téměř není, a tak realizovat tematický okruh Pěstitelské práce je neskutčné. Zahradnickými činnostmi je zde míněna spíše péče o okolí školy. Díky epoše Ze zrna chléb, a na druhém stupni epoše Řemesel je možno tento tematický okruh naplňovat. V současné době bude škola usilovat u početných tříd z prostorových důvodů o dělení na třetiny. To s sebou nese nejen zkvalitnění práce, ale

i nutnost vymyslet náplň pro třetí skupinu. Mělo by se jednat o sezónní zahradnictví kombinované s keramikou, protože má škola k dispozici malou hrnčířskou dílnu. Při srovnání výsledků zařazení tematických okruhů u všech škol je i přes rozdílné členění ŠVP patrné, že obsah výuky pro oba typy ŠVP z hlediska praktických činností je stejný. V prvním typu jsou tematické okruhy sloučeny v jeden předmět, ovšem přesahují do jiných předmětů, které nejsou primárně prakticky zaměřeny. Ve druhém typu mají sice školy přiřazen jeden tematický okruh k odpovídajícímu předmětu, ale i tak svou náplní přesahují do dalších předmětů.

Pokud se podíváme na konkrétní činnosti, nezaznamenáme větší rozdíly, na prvním stupni žádný a na druhém stupni u jinonické, resp. semilské školy pouze v rozšířené nabídce praktických činností o práci s proutím a kovem. Přičemž zbylé tři školy se profilují dřevorezbou.

Tab. 4 Tematické okruhy, které jsou realizovány v rámci praktických předmětů pro 1. stupeň ve waldorfské škole v Jinonicích a Semilech

Předmět	Tematické okruhy a jejich obsah
<p>Pracovní vyučování</p>	<p>Práce s drobným materiálem <i>Výrobky z papíru a přírodnin (ovčí rouno, příze, vosk apod.). Pletení hladce, okrajová oka, přidávání a ubírání ok. Jednoduché pletené návrhy a výrobky. Základní techniky háčkování. Jednoduché háčkované výrobky podle vlastního návrhu. Pletení s pěti jehlicemi: ponožky nebo rukavice. Základní techniky tkaní, např. Na rámu, s karetkami, na hřebenovém stávku. Jednoduchý tkaný výrobek. Jednoduché techniky ručního šití a vyšívání a jednoduchý výrobek Seznámení s tradičními řemesly a jejich praktické vyzkoušení.</i></p> <p>Konstrukční činnosti <i>Práce s jednoduchými nástroji a nářadím. Jednoduché postupy opracování dřeva - zvládnutí pracovní techniky s nožem (vyřezávání zvířátek a postaviček z kůry a měkkého dřeva. Stavba modelu obydlí podle vlastního návrhu. Praktické vyzkoušení stavebních postupů.</i></p> <p>Pěstitelské práce <i>Zalévání a pěstování pokojových květin. Pozorování v procesu získávání potravin ze zemědělských plodin – na příkladu obdělávání vlastního pole, sklizně a pečení chleba. Zpracování obilí (sklizeň, mlácení, zbavování plev, mletí). Seznámení se se základními zemědělskými plodinami a jejich vegetačním cyklem.</i></p> <p>Příprava pokrmů <i>Seznámí se s základy stolování. Příprava jednoduchých pokrmů.</i></p>

Tab. 5 Tematické okruhy, které jsou realizovány v rámci praktických předmětů pro 2. stupeň ve waldorfské škole v Jinonicích a Semilech

Předmět	Tematické okruhy a jejich obsah
<p>Pracovní vyučování a dílny</p>	<p>Práce s technickými materiály <i>Organizace práce.</i> <i>Práce podle pracovního nákresu.</i> <i>Práce u dílenského stolu – možnosti upnutí výrobku, bezpečnost, hygiena a pořádek na pracovišti.</i> <i>Vlastnosti dřeva, proutí a kovu jako pracovního materiálu.</i> <i>Druhy dřev a kovů.</i> <i>Práce s pomůckami, nářadím a nástroji pro ruční opracování dřeva a kovu.</i> <i>Seznámení se s historií vzniku pracovních nástrojů.</i> <i>Jednoduché pracovní postupy a operace – sekání, řezání, vyřezávání, měření, broušení, jednoduché spojování dřeva, hoblování.</i> <i>Tvorba uměleckých výrobků ze dřeva.</i> <i>Práce s kovotepeckými nástroji.</i> <i>Jednoduchý výrobek z kovu za studena.</i> <i>Praktické seznámení s tradičními řemesly využívajícími kov, dřevo, proutí.</i> <i>Jednoduché pracovní postupy a typy pletení z proutí.</i> <i>Jednoduchý proutěný výrobek.</i> <i>Šití uměleckých a praktických výrobků.</i> <i>Práce se stříhem.</i> <i>Vycpávání.</i> <i>Seznámení s výrobou oděvů, ušití konkrétního výrobku.</i> <i>Umělecké zpracování ovčího rouna.</i></p> <p>Příprava pokrmů <i>Příprava pokrmů a nápojů podle receptu.</i> <i>Tvorba vlastního receptu.</i> <i>Seznámení se se zásadami zdravé výživy, zásady hygieny, stolování, první pomoci.</i> <i>Úklid po stolování.</i></p>

Jednotlivé tematické okruhy jsou na prvním stupni začleněny do předmětu **Pracovní vyučování**. Na druhém stupni pak do dvou předmětů: **Pracovní vyučování a Dílny**. Školy měly jednotný ŠVP z hlediska výuky praktických činností / Člověk a svět práce/, proto je uvádím ve stejné tabulce.

Tab. 6 Tematické okruhy, které jsou realizovány v rámci praktických předmětů pro 1. stupeň ve waldorfské škole v Českých Budějovicích, Olomouci a Příbrami

Předmět	Tematické okruhy a jejich obsah
Ruční práce / Rukodělné činnosti	<p>Práce s drobným materiálem</p> <p><i>Výrobky z papíru a přírodnin (ovčí rouno, příze, vosk apod.).</i></p> <p><i>Pletení hladce, okrajová oka, přidávání a ubírání ok.</i></p> <p><i>Jednoduché pletené návrhy a výrobky.</i></p> <p><i>Základní techniky háčkování.</i></p> <p><i>Jednoduché háčkované výrobky podle vlastního návrhu.</i></p> <p><i>Pletení s pěti jehlicemi: ponožky nebo rukavice.</i></p> <p><i>Základní techniky tkaní, např. na rámu, s karetkami, na hřebenovém stávku.</i></p> <p><i>Jednoduchý tkaný výrobek.</i></p> <p><i>Jednoduché techniky ručního šití a vyšívání a jednoduchý výrobek.</i></p>
Pěstitelské práce	<p>Pěstitelské práce</p> <p><i>Zalévání a pěstování pokojových květin.</i></p> <p><i>Pozorování v procesu získávání potravin ze zemědělských plodin – na příkladu obdělávání vlastního pole, sklizně a pečení chleba.</i></p> <p><i>Zpracování obilí (sklizeň, mlácení, zbavování plev, mletí).</i></p> <p><i>Seznámení se se základními zemědělskými plodinami a jejich vegetačním cyklem.</i></p>
Dřevořezba	<p>Konstrukční činnosti</p> <p><i>Práce s jednoduchými nástroji a nářadím.</i></p> <p><i>Jednoduché postupy opracování dřeva - zvládnutí pracovní techniky s nožem (vyřezávání zvířátek a postaviček z kůry a měkkého dřeva).</i></p>

Tab. 7 Tematické okruhy, které jsou realizovány v rámci praktických předmětů pro 2. stupeň ve waldorfské škole v Českých Budějovicích, Olomouci a Příbrami

Předmět	Tematické okruhy a jejich obsah
Ruční práce / Rukodělné činnosti	Práce s technickými materiály <i>Organizace práce</i> <i>Práce podle pracovního nákresu.</i> <i>Vlastnosti textilií jako pracovního materiálu.</i> <i>Šití uměleckých a praktických výrobků.</i> <i>Práce se stříhem.</i> <i>Vycpávání.</i> <i>Seznámení se s výrobou oděvů, ušití konkrétního výrobku.</i> <i>Umělecké zpracování ovčího rouna.</i>
Pěstitelské práce	Pěstitelské práce, chovatelství <i>Půda a její zpracování, výživa rostlin, ochrana rostlin a půdy</i> <i>Zelenina – osivo, sadba, výpěstky, podmínky a zásady pěstování; pěstování vybraných druhů zeleniny.</i> <i>Okrasné rostliny – základy ošetřování pokojových květin, pěstování vybraných okrasných dřevin a květin; řez, jednoduchá vazba, úprava květin.</i> <i>Ovocné rostliny – druhy ovocných rostlin, způsob pěstování, uskladnění a zpracování.</i> <i>Léčivé rostliny, koření – pěstování vybrané rostliny; rostliny a zdraví člověka; léčivé účinky rostlin, rostliny jedovaté; rostliny jako drogy a jejich zneužívání; alergie.</i>
Dřevořezba	Práce s technickými materiály <i>Organizace práce.</i> <i>Práce podle pracovního nákresu.</i> <i>Práce u dílenského stolu - možnosti upnutí výrobku, bezpečnost, hygiena a pořádek na pracovišti.</i> <i>Vlastnosti dřeva jako pracovního materiálu.</i> <i>Druhy dřev.</i> <i>Práce s pomůckami, nářadím a nástroji pro ruční opracování dřeva.</i> <i>Seznámení se s historií vzniku pracovních nástrojů.</i> <i>Jednoduché pracovní postupy a operace-sekání, řezání, vyřezávání, měření, broušení, jednoduché</i>

	<p><i>spojování dřeva, hoblování.</i></p> <p><i>Tvorba uměleckých a praktických výrobků ze dřeva.</i></p> <p><i>Praktické seznámení s tradičními řemesly využívajícími dřevo.</i></p>
--	---

Uvedené školy v této tabulce měly taktéž jednotný ŠVP z hlediska výuky praktických činností. Tematické okruhy jsou zde realizovány ve třech předmětech, a těmi jsou na obou stupních **Rukodělné činnosti, Pěstitelské práce, Dřevořezba.**

3.5.3 Ročníky, ve kterých jsou zařazeny praktické předměty ve školách

Tab. 8 Ročník zařazení předmětu Ruční práce v jednotlivých školách

Škola	Zařazení v ročníku
Praha 5	1. – 9.
Olomouc	1.– 9.
České Budějovice	1.– 9.
Příbram	1.– 9.
Semily	1.– 9.

Tab. 9 Ročník zařazení předmětu Dřevořezba/Dílny v jednotlivých školách

Škola	Zařazení v ročníku
Praha 5	5. – 9.
Olomouc	1.– 9.
České Budějovice	1.– 9.
Příbram	1.– 9.
Semily	5.– 9.

Tab. 10 Ročník zařazení předmětu Pěstitelské práce v jednotlivých školách

Škola	Zařazení v ročníku
Praha 5	ne
Olomouc	1.– 9.
České Budějovice	1.– 9.
Příbram	1.– 9.
Semily	ne

pozn. v ZŠW Praha 5 a Semily jsou Pěstitelské práce zařazeny v rámci epoch a jiných předmětů

Z výsledků je opět patrná spolupráce jinonické a semilské školy na tvorbě ŠVP a taktéž českobudějovické, příbramské a olomoucké školy.

3.5.4 Tematické okruhy uplatňující se v rámci epoch, které jsou primárně zaměřené na praktické činnosti

Kromě epoch, které jsou primárně zaměřeny na praktické činnosti a jsou uvedené v tabulce, je řada praktických činností součástí téměř každé epochy (předmětu). Příkladem je např. epocha chemie v osmé třídě – její obsah je zaměřen na chemické složení chleba, ale vrcholí pečením chleba. Epochy obvykle přerůstají v celoroční projekty, nejvíce patrné je to u epochy Ze zrna chléb, kdy se děti mají možnost celoročně starat o políčko.

Tab. 11 Ročník zařazení jednotlivých tematických okruhů uplatňujících se v rámci epoch, které jsou primárně zaměřené na praktické činnosti

Ročník	Epocha	Tematický okruh
1		
2		
3	Ze zrna chléb. Řemesla.	Pěstitelské práce. Příprava pokrmů.
4	Stavba domu.	Práce s drobným materiálem. Konstrukční činnosti.
5		
6		
7		
8		
9	Řemeslná.	Pěstitelské práce. Příprava pokrmů.

3.6 Souhrn praktické části práce

Z mého šetření vyplývá, že učební osnovy současných waldorfských škol reagují na změny vzdělávacího systému, které byly dány povinností ZŠ zpracovat své ŠVP v souladu s RVP ZV, zároveň však vizi Rudolfa Steinera dodnes naplňují.

Mezi ŠVP jednotlivých škol jsem nezaznamenala větší rozdíly, proto usuzuji, že spolupráce mezi nimi je značná a na tvorbě ŠVP se podílely rovným dílem. Jednotlivé odchylky hodnotím jako důsledek rozdílného materiálního zázemí škol.

Domnívám se, že zvolené tematické okruhy a praktické činnosti se příliš neodlišují ani ve školách, ze kterých jsem neměla ŠVP k dispozici. A tak platí to, co uvedl Tomáš Zdražil

ve své přednášce z roku 2002: „Učební plán první waldorfské školy se dodnes obsahově sice v mnohém změnil, jednak vzhledem k jiným - aktuálním - potřebám dnešní doby a společnosti, jednak vzhledem k požadavkům dnešní školské správy, ale v neposlední řadě také vzhledem k rozšíření waldorfské pedagogiky do různých zemí, na všechny kontinenty a do často velmi odlišných kulturních prostředí. Nezměnily se ale principy, podle nichž se učební plán tvoří. Ty totiž spočívají v něčem, co bych nazval jakousi esencí této pedagogiky a co se ukázalo jako velmi plodný základ všech waldorfských škol.“

ZÁVĚR

Principy a východiska waldorfské pedagogiky považuji za inspirativní pro pochopení vnitřních zákonitostí vývoje dítěte. Z uspořádání výuky je zřejmé, jak je waldorfská pedagogika propracovaným systémem, který zohledňuje aktuální vývojový stupeň dítěte a začleňuje takové činnosti, které velmi napomáhají rozvoji dítěte.. Z této koncepce vyplývá, jak je důležité vše kolem sebe uvádět v soulad a udržovat v rovnováze. A tak i rozložení předmětů apeluje na rovnoměrné rozdělení sil a možnost všestranného rozvoje dětí. Pokud jsou děti rozvíjeny po stránce kognitivní, je nutné přiměřeně oslovovat i ostatní články jejich bytosti. To se, myslím, v ZŠW vcelku daří a to i díky volbě předmětů, se kterými se mohou děti z waldorfských škol setkat.

Jak jsem již zmínila v úvodu, začlenění praktických činností považuji přímo za blahodárné a nutné pro zdravý vývoj dětí. Vyvíjením smysluplné činnosti si děti utvářejí správné postoje k lidské práci a člověku jako takovému. Ukázalo se, že waldorfské školy na tento prvek velmi dbají a tak na druhém stupni se setkáme s tematickými okruhy Práce s technickým materiálem, Design a konstruování, Pěstitelské práce, Příprava pokrmů. Všechny tyto činnosti mají jedno společné - obsahují původní lidskou činnost a vracejí se k počátkům lidského bytí, k historii lidské práce. To považuji v dnešní době za největší přínos ZŠW.

PŘEHLED POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

Přehled všech použitých informačních zdrojů

AKADEMIE SOCIÁLNÍHO UMĚNÍ TABOR, [online]3.6. 2010 dostupné na

<http://www.akademietabor.cz/studium/studijni-programy>

ASOCIACE WALDORFSKÝCH ŠKOL , [online] 25.4.2010 dostupné na

http://www.iwaldorf.cz/wald_ped.php?menu=ped-owa

BUBER, M. *Já a ty*. Praha : Kalich 2005, ISBN: 80-7017-020-4

CARLGREN, F . *Výchova ke svobodě*. Praha : Baltazar 1991, ISBN 80-900307-2-6

DVOŘÁČEK, J. *Základy pedagogiky pro učitele a vychovatele*. Praha : UK, 2004 ISBN 80-7290-159-1.

DVOŘÁKOVÁ, K. *Tvorba školního vzdělávací programu na waldorfské škole*, 2005

[online]1.6. 2010 dostupné na <http://www.pf.jcu.cz/research/svp/svp-waldorf.php>

HEYDEBRAND, C. *O duševní podstatě dítěte*. Praha : Baltazar, 1993. ISBN 80-85791-00-5

HRADIL, R. *Průvodce českou antroposofií*. Hranice : Fabula, 2004. ISBN 80-86600-00-9

JANÍK, T. *Alternativní školy aneb Modely reformní pedagogiky*, [online] 28.4. 2010

dostupné na

<http://www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/vybirameskolu/alternativniciinovativnivzdelavani/13918.aspx>

KOLEKTIV *Vzdělávací program Celostní škola* České sdružení pro waldorfskou pedagogiku září 2003

KOLEKTIV *Utváření výuky v 1. až 8. třídě waldorfské školy*. Ostravská univerzita, 1998

LIEVEGOED, B. C. J. *Vývojové fáze dítěte*. Praha : Baltazar 1992, ISBN 80 – 900307-7-7

- Povolání: Waldorfský učitel* [online]3.6. 2010 dostupné na
<http://www.iwaldorf.cz/ukazcely.php?link=c0710008&menu=ped-cl>
- PRŮCHA, J. *Alternativní škola a inovace ve vzdělávání*. Praha : Portál, 2001, ISBN 80-7178-584-9
- RICHTER, T. *Učební plán waldorfské školy. Pedagogické pojetí a cíle vyučování*. Přel. M. Geryšarová 1998, Semily: OPHERUS 2000, Přel.z Stuttgart : Pädagogische Forschungsstelle beim Bund der Freien Waldorfschulen, 1995
- SMOLKOVÁ, T. *Dítě v úctě přijmou*. Praha: Maitrea 2007 ISBN 80-903761-2-6
- ŠTEFLOVÁ, J. *Spor o waldorfskou pedagogiku* [online] 3.6. 2010 dostupné na
http://www.ucitelskenoviny.cz/obsah_clanku.php?vydani=35&rok=03&odkaz=spor.html
- STEINER, R. *Výchova dítěte a metodika vyučování*. Praha : Baltazar, 1993. ISBN 80-900307-9-3, Baltazar
- STEINER, R. *Waldorfská pedagogika metodika a didaktika*. OPHERUS 2003, ISBN: 80-902647-7-8
- Spor o waldorfskou pedagogiku* [online] cit.1.6.2010 dostupné na
http://www.ucitelskenoviny.cz/obsah_clanku.php?vydani=35&rok=03&odkaz=spor.html
- ŠTUKSOVÁ, N. *Waldorfský učitel*, [online] 3.6. 2010 dostupné na
<http://www.wspj.cz/zs/cz/ucitele/ucitel/>
- SVOBODOVÁ, J. *Výběr z reformních i současných edukačních koncepcí*, Brno 2009,
[online] 3.6. 2010 dostupné na
www.ped.muni.cz/wedu/Body/Stud_mat/ALP1/alter_ped.doc
- O hodnocení práce žáků z pohledu WP* [online] 3.6.2010 dostupné na
<http://www.iwaldorf.cz/ukazcely.php?link=c0710008&menu=ped-cl>
- Učebné osnovy pre waldorfskou pedagogiku* [online] 8.6.2010 dostupné na
<http://ba.iwaldorf.sk/wp-content/uploads/2007/03/ucebsozny.pdf>

VODÁKOVÁ J. *Speciální pracovní výchova a ergoterapie*. Praha : UK 2007, ISBN 978-80-7290-322-1

WALDORFSKÁ ŠKOLA PŘÍBRAM [online] 3.6.2010 dostupné

na <http://waldorf.pb.cz/casto-kladene-dotazy>

ZDRAŽIL, T Přednáška o waldorfské pedagogice, Praha 2002, [online] cit.25.4.2010

dostupné na <http://www.waldorf.zuzak.com/waldorfska-pedagogika/>

Zrno a chléb [online] 5.6.2010 dostupné na

<http://waldorf.pb.cz/zrno-a-chleb/>

ZUZÁK, T. *Hledání vztahu jako základ pedagogiky*. Hranice: Fabula, 2004. ISBN 80-866600-16-5

Přehled tištěných zdrojů

BUBER, M. *Já a ty*. Praha : Kalich 2005, ISBN: 80-7017-020-4

CARLGRÉN, F. *Výchova ke svobodě*. Praha : Baltazar 1991, ISBN 80-900307-2-6

DVOŘÁČEK, J. *Základy pedagogiky pro učitele a vychovatele*. Praha : UK, 2004 ISBN 80-7290-159-1.

HEYDEBRAND, C. *O duševní podstatě dítěte*. Praha : Baltazar, 1993. ISBN 80-85791-00-5

HRADIL, R. *Průvodce českou antroposofií*. Hranice : Fabula, 2004. ISBN 80-86600-00-9

LIEVEGOED, B. C. J. *Vývojové fáze dítěte*. Praha : Baltazar 1992, ISBN 80 – 900307-7-7

PRŮCHA, J. *Alternativní škola a inovace ve vzdělávání*. Praha : Portál, 2001, ISBN 80-7178-584-9

RICHTER, T. *Učební plán waldorfské školy. Pedagogické pojetí a cíle vyučování*. Přel.

M.Geryšarová 1998, Semily: OPHERUS 2000, Přel.z Stuttgart : Pädagogische Forschungsstelle beim Bund der Freien Waldorfschulen, 1995

- SMOLKOVÁ, T. *Dítě v úctě přijmou*. Praha: Maitrea 2007 ISBN 80- 903761-2-6
- STEINER, R. *Výchova dítěte a metodika vyučování*. Praha : Baltazar, 1993. ISBN 80-900307-9-3, Baltazar
- STEINER, R. *Waldorfská pedagogika metodika a didaktika*. OPPERUS 2003, ISBN: 80-902647-7-8
- VODÁKOVÁ J. *Speciální pracovní výchova a ergoterapie*. Praha : UK 2007, ISBN 978-80-7290-322-1
- ZUZÁK, T. *Hledání vztahu jako základ pedagogiky*. Hranice: Fabula, 2004. ISBN 80-866600-16-5
- KOLEKTIV *Utváření výuky v 1. až 8. třídě waldorfské školy*. Ostravská univerzita, 1998

Online zdroje

- AKADEMIE SOCIÁLNÍHO UMĚNÍ TABOR, [online]3.6. 2010 dostupné na <http://www.akademietabor.cz/studium/studijni-programy>
- ASOCIACE WALDORFSKÝCH ŠKOL , [online] 25.4.2010 dostupné na http://www.iwaldorf.cz/wald_ped.php?menu=ped-owa
- DVOŘÁKOVÁ, K. *Tvorba školního vzdělávací programu na waldorfské škole* [online]1.6. 2010 dostupné na <http://www.pf.jcu.cz/research/svp/svp-waldorf.php>
- KOLEKTIV *Vzdělávací program Celostní škola* České sdružení pro waldorfskou pedagogiku září 2003
- JANÍK, T. *Alternativní školy aneb Modely reformní pedagogiky*, [online] 28.4. 2010 dostupné na <http://www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/vybirameskolu/alternativniciinovativnivzdelavani/13918.aspx>
- O hodnocení práce žáků z pohledu WP* [online] 3.6.2010 dostupné na <http://www.iwaldorf.cz/ukazcely.php?link=c0710008&menu=ped-cl>
- Povolání: Waldorfský učitel* [online]3.6. 2010 dostupné na <http://www.iwaldorf.cz/ukazcely.php?link=c0710008&menu=ped-cl>

Spor o waldorfskou pedagogiku [online] cit.1.6.2010 dostupné na

http://www.ucitelskenoviny.cz/obsah_clanku.php?vydani=35&rok=03&odkaz=spor.html

SVOBODOVÁ, J *Výběr z reformních i současných edukačních koncepcí*, Brno 2009,
[online] 3.6. 2010 dostupné na

www.ped.muni.cz/wedu/Body/Stud_mat/ALP1/alter_ped.doc

ŠTEFLOVÁ, J. *Spor o waldorfskou pedagogiku* [online] 3.6. 2010 dostupné na

http://www.ucitelskenoviny.cz/obsah_clanku.php?vydani=35&rok=03&odkaz=spor.html

ŠTUKSOVÁ, N *Waldorfský učitel*, [online] 3.6. 2010 dostupné na

<http://www.wspj.cz/zs/cz/ucitele/ucitel/>

Učebné osnovy pre waldorfskou pedagogiku [online] 8.6.2010 dostupné na

<http://ba.iwaldorf.sk/wp-content/uploads/2007/03/ucebosnovy.pdf>

WALDORFSKÁ ŠKOLA PŘÍBRAM [online] 3.6.2010 dostupné na

<http://waldorf.pb.cz/casto-kladene-dotazy>

ZDRAŽIL, T *Přednáška o waldorfské pedagogice*, Praha 2002, [online] cit.25.4.2010
dostupné na <http://www.waldorf.zuzak.com/waldorfska-pedagogika/>

Zrno a chléb [online] 5.6.2010 dostupné na

<http://waldorf.pb.cz/zrno-a-chleb/>

Internetové stránky škol

Jinonice <http://www.wspj.cz/>

Dědina <http://www.crea.cz/wzs-dedina/>

Příbram <http://www.waldorf.pb.cz/>

Pardubice <http://www.waldorfpardubice.cz/>

Semily <http://www.waldorf-semily.cz/web/prehled/?s=zs>

Písek <http://www.zssvobodna.cz/>

Ostrava <http://www.zswaldorfostrava.cz/>

Brno <http://www.zswaldorfostrava.cz/>

Olomouc <http://www.waldorfolomouc.cz/>

Plzeň <http://www.zs15plzen.cz/>

Bakalářská práce

Praktické činnosti ve waldorfských školách

České Budějovice <http://www.waldorfb.cz/>

JAK <http://www.sssjak.cz/actual.php>

MŠ Dusíková <http://wmsdusikova.skolka.info/>

Koněvova <http://www.waldorfskaskolka.cz/>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.1 Dopis ředitelům ZWŠ, které neměly umístěny ŠVP na svých internetových stránkách

Příloha č.2 Dopis ředitelům ZWŠ, které měly umístěny ŠVP na svých internetových stránkách

Příloha č.3 Dotazník

Příloha č.4 Vyplněný dotazník č.1

Příloha č.5 Vyplněný dotazník č.2

PŘÍLOHY

Příloha č.1

Vážená paní ředitelko, vážený pane řediteli,

dovoluji si obrátit se na Vás s prosbou o poskytnutí některých informací, které nebyly dostupné na webových stránkách Vaší školy. Jsem studentkou Pedagogické fakulty UK, oboru Vychovatelství, a potřebuji je pro zpracování své bakalářské práce. Pokud je to možné, prosím, zašlete mi na uvedenou e-mailovou adresu Váš školní vzdělávací program.

Zároveň bych Vás ráda požádala o spolupráci při vyplnění dotazníku, který je sěžejní pro správné výsledky mého šetření.

Velice Vám děkuji za Vaši ochotu a čas.

S pozdravem
Petra Vondrušková

Příloha č.2

Vážená paní ředitelko, vážený pane řediteli,

dovoluji si obrátit se na Vás s prosbou o poskytnutí některých informací, které potřebuji pro zpracování své závěrečné bakalářské práce. Jsem studentkou kombinovaného studia vychovatelství na Pedagogické fakultě UK a zpracovávám téma zaměřené na praktické činnosti ve waldorfských školách. Před odchodem na mateřskou dovolenou jsem pracovala jako vychovatelka v družině waldorfské školy v Jinonicích. Váš ŠVP jsem získala na internetu. Pokud je to možné, zašlete mi, prosím, na uvedenou e-mailovou adresu vyplněný dotazník, který přikládám.

Velice Vám děkuji za Vaši ochotu a čas.

S pozdravem
Petra Vondrušková

Příloha č.3

Dotazník

Doplnění informací o tvorbě školního vzdělávacího programu

1. Škola: ZŠW

2. Jak se ve Vaší škole tvořil ŠVP ?

/ prosím zaškrtněte co platí, případně doplňte/

- pro tvorbu ŠVP byli jmenováni garanti, kteří spolupracovali s vyučujícími jednotlivých předmětů
- vytvářeli jsme ŠVP v rámci kolegií (pedagogických rad)
- vytvářeli jsme ŠVP při celostátních (např. letních) setkáních WZŠ
- vytvářeli jsme ŠVP ve spolupráci se zahraničními školami
-
- zapojovali se do vytváření ŠVP mentoři ze zahraničí
- ŠVP jsme vytvářeli jiným způsobem

3. Které podoblasti uvedené v RVP- oblast Člověk a svět práce v 6.- 9. ročníku ZV jste do svého ŠVP zařadili kromě povinné podoblasti Svět práce?

4. Jsou praktické činnosti zařazeny jako samostatné předměty?

- Ano Ne

V případě, že jsou zařazeny jako samostatné předměty, uveďte, prosím, jejich přesný název a případně rámcově obsah.

5. Které konkrétní praktické činnosti jsou zařazeny do jednotlivých epoch či předmětů?

Příloha č.4

Doplnění informací o tvorbě školního vzdělávacího programu

1. Škola: ZŠW Waldorfská škola Příbram, Základní škola, Gymnázium a Střední odborné učiliště

2. Jak se ve Vaší škole tvořil ŠVP ?

/ prosím zaškrtněte co platí, případně doplňte/

- pro tvorbu ŠVP byli jmenováni garanti, kteří spolupracovali s vyučujícími jednotlivých předmětů
- vytvářeli jsme ŠVP v rámci kolegií (pedagogických rad)
- vytvářeli jsme ŠVP při celostátních (např. letních) setkáních WZŠ
- vytvářeli jsme ŠVP ve spolupráci se zahraničními školami
- zapojovali se do vytváření ŠVP mentoři ze zahraničí
- ŠVP jsme vytvářeli jiným způsobem

3. Které podoblasti uvedené v RVP- oblast Člověk a svět práce v 6.- 9. ročníku ZV jste do svého ŠVP zařadili kromě povinné podoblasti Svět práce?

Dřevořezba

Pěstičské práce

4. Jsou praktické činnosti zařazeny jako samostatné předměty?

Ano Ne

V případě, že jsou zařazeny jako samostatné předměty, uveďte, prosím, jejich přesný název a případně rámcově obsah.

Ruční práce

Organizace práce

Práce podle pracovního nákresu

Vlastnosti textilií jako pracovního materiálu

Šití uměleckých a praktických výrobků

Práce se stříhem

Vycpávání

Seznámení se s výrobou oděvů, ušití konkrétního výrobku

Umělecké zpracování ovčího rouna

Pěstitelské práce

Půda a její zpracování, výživa rostlin, ochrana rostlin a půdy

Zelenina – osivo, sadba, výpěstky, podmínky a zásady pěstování; pěstování vybraných druhů zeleniny

Okrasné rostliny – základy ošetřování pokojových květin, pěstování vybraných okrasných dřevin a květin; řez, jednoduchá vazba, úprava květin

Ovocné rostliny – druhy ovocných rostlin, způsob pěstování, uskladnění a zpracování

Léčivé rostliny, koření – pěstování vybrané rostliny; rostliny a zdraví člověka; léčivé účinky rostlin, rostliny jedovaté; rostliny jako drogy a jejich zneužívání; alergie

Dřevořezba

Organizace práce

Práce podle pracovního nákresu

Práce u dílenského stolu - možnosti upnutí výrobku, bezpečnost, hygiena a pořádek na pracovišti

Vlastnosti dřeva jako pracovního materiálu

Druhy dřev

Práce s pomůckami, nářadím a nástroji pro ruční opracování dřeva

Seznámení se s historií vzniku pracovních nástrojů

Jednoduché pracovní postupy a operace-sekání, řezání, vyřezávání, měření, broušení, jednoduché spojování dřeva, hoblování

Tvorba uměleckých a praktických výrobků ze dřeva

Praktické seznámení s tradičními řemesly využívajícími dřevo

5. Které konkrétní praktické činnosti jsou zařazeny do jednotlivých epoch či předmětů?

Tak tady Tě již odkáží na náš ŠVP (<http://waldorf.pb.cz/vzdelavaci-program-skoly-2/>), toho je skutečně moc. Jinak bych řekl to samé jako u Vás....

Příloha č.5

Dotazník**Doplnění informací o tvorbě školního vzdělávacího programu**

1. Škola: ZŠW Butovická 9, Praha 5-Jinonice... ..

2. Jak se ve Vaší škole tvořil ŠVP ?

/ prosím zaškrtněte co platí, případně doplňte/

- pro tvorbu ŠVP byli jmenováni garanti, kteří spolupracovali s vyučujícími jednotlivých předmětů
- vytvářeli jsme ŠVP v rámci kolegií (pedagogických rad) - tak nějak
- vytvářeli jsme ŠVP při celostátních (např. letních) setkáních WZŠ
- vytvářeli jsme ŠVP ve spolupráci se zahraničními školami
-
- zapojovali se do vytváření ŠVP mentoři ze zahraničí
- ŠVP jsme vytvářeli jiným způsobem

3. Které podoblasti uvedené v RVP- oblast Člověk a svět práce v 6.- 9. ročníku ZV jste do svého ŠVP zařadili kromě povinné podoblasti Svět práce?

4. Jsou praktické činnosti zařazeny jako samostatné předměty?

Ano Ne

V případě, že jsou zařazeny jako samostatné předměty, uveďte, prosím, jejich přesný název a případně rámcově obsah.

5. Které konkrétní praktické činnosti jsou zařazeny do jednotlivých epoch či předmětů?

Milá zlatá, protože neumím vyplňovat elektronický dotazník, napíši ti to ručo.

Takže k ot.2: Vycházeli jsme ze stávajícího platného učebního plánu naší školy, tzn.původního, který platil ještě v době, kdy škola byla založena a provozována jako experiment ministerstva školství, pak také z Richtera, což je dílko přeložené do češtiny a používané jako manuál pro všechny waldorf. školy- Tobiáš Richter: Učební plán WŠ, pedagogické pojetí a cíle vyučování.

Ot. 3 Podoblasti neznám

Ot. 4 Praktické činnosti jsou zařazeny samostatně jedná se o ruční práce a dílny.

V současné době budeme usilovat u početných tříd z prostorových důvodů o dělení na třetiny. To s sebou nese nejen zkvalitnění práce, ale i vymyslet náplň pro 3.skupinu. Mělo by to být sezónní zahradnictví kombinované s keramikou, příp. samostatná výuka kreslení forem na 2. stupni nebo tak nějak. Opět co možnosti dovolí, v zahradnictví se jedná spíš o péči o okolí školy, keramická dílnička vznikla přepažením stávajících dílen.

Ot. 5 Epoqueově se na 2. stupni v 9. třídě vyučují tzv. řemesla. Žáci již mají zažít opravdové řemeslo, tzn.musí mít odborníka, který práci rozumí. Jako epocha se rozumí blok několika hodin týdně, který je doplněn tzv. řemeslným týdnem, kdy se neučí klasické předměty, ale mají na střídačku od rána do odpoledne např. kovářství, pletení košů, řezbářství, příp. kdo se sežene – třeba práce s kamenem. A to ve škole anebo jako výjezd mimo školu. Výuka může být doplněna týdenní prací na statku či v camphillu apod.

Tak zatím ahoj Radka